

4

28 / 1980

***Slovenský
národopis***

Na obálke: Slovenská rodina v newyorskom karanténnom tábore

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA
Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová,
Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera
Nosálová, Adam Pranda, Antonín Robek

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online prístupné iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

STÚDIE

- Arne Mann: Slovenské vystahovalec-
tvo za prácou do Ameriky na prelome
19. a 20. storočia a jeho vplyv na lu-
dovú kultúru na Slovensku 527
- Svetozár Švehlák: Odras sociálneho
vystahovalectva v ľudových piesňach 553

MATERIÁLY

EAS — POKUSNÉ KOMENTÁRE

- Anna Chlupová — Marta Komo-
rovská: Ľudová umelecká výroba
na Slovensku organizovaná v Ústredí
ľudovej umeleckej výroby 595

DISKUSIA — GLOSÝ

- Kornélia Jakubíková: Teoretické
východiská ku štúdiu obyčajov 612

ROZHLADY

- PhDr. Viera Nosáľová, CSc., päťdesiat-
ročná (Irena Pišúťová) 622
- K jubileu PhDr. Jarmily Paličkovej-Pát-
kovej, CSc. (Ester Plicková) 626
- Seminár o národopisnom výskume ma-
ďarskej národnosti v Československu
(Ján Botík) 630
- Sympóziu o súčasnom stave a preme-
nách výročných obyčajov (Marta Sig-
mundov) 634
- Medzinárodná konferencia Vystahova-
lectvo a život Slovákov vo svete (Sve-
tozár Švehlák) 636
- Medzinárodné sympóziu o chotárných
sídlach v Karpatsko-balkánskej oblas-
ti (Ján Botík) 638

RECENZIE A REFERÁTY

- Martin Benka a slovenská kultúra (Ján
Michálek) 641

- Masopustní tradice (Adam Pranda) 642
- Veleckaja, N. N.: Jazyčeskaja simbolika
slavianskych archaičeskich ritualov
(Emília Horváthová) 644
- Turnau, I.: Historia dziewiarstwa euro-
pejskiego do początku XIX. wieku
(Jarmila Paličková-Pátková) 646
- Pokropek, M.: Wytwórczość i sztuka lu-
dowa Pojezierza Suwalsko-Augustow-
skiego (Jarmila Paličková-Pát-
ková) 647
- Horváth, P.: Vývoj kopanic a kopani-
čarskeho osídlenia v oblasti Myjav-
skej pahorkatiny do konca 18. storo-
čia (Soňa Švecová) 648
- Paládi-Kovács, A.: A magyar parasztság
régzaldalkodása (Peter Slavkov-
ský) 649
- Národopis Slovákov v Maďarsku (Ján
Botík) 650
- Krupa, A.: A Magyarországi Szlovákok
folklorikutásának eredményei (Ján B-
otík) 651
- Bakó, F.: Bükki barlanglakások (Ján
Mjartan) 652
- Börzsöny néprajza (Ján Botík) 653
- Szolnok megye néprajzi atlasza (Magda-
léna Paríková) 654
- Szromba-Rysowa, Z.: Pożywanie lud-
ności wiejskiej na Śląsku (Rastislava
Stoličná) 655
- Tylkowa, D.: Zdobywanie i użytkowanie
wody we wsiach Beskidu Śląskiego
(Miloš Šípka) 656
- Kleinschmidt, W.: Der Wandel des Fest-
lebens bei Arbeitern und Landwirten
im 20. Jahrhundert (Peter Salner) 657
- Swoboda, O.: Alte Holzbaukunst in Ös-
terreich (Helena Tomečková) 658
- Jagiello, J.: Polska ballada ludowa (So-
ňa Burlasová) 659
- Nowa księga przysłów polskich (Mária
Kosová) 661
- Obsah 28. ročníka 664

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

- Арне Манн: Словацкое переселенчество за работой в Америку на рубеже 19 и 20 веков и его влияние на народную культуру в Словакии 527
- Светозар Швехлак: Отражение социального переселенчества в народных песнях 553

МАТЕРИАЛЫ

ЭАС — ОПЫТНЫЕ КОММЕНТАРИИ

- Анна Хлупова — Марта Коморовска: Народный художественный промысел в Словакии, организованный в Центре народного художественного промысла 595

ДИСКУССИЯ — КОММЕНТАРИИ

- Корнелия Якубикова: Теоретические исходные положения для изучения обычаев 612

ОБЗОРЫ

- Д-ру Виере Носальовой, канд. наук — 50 лет (Ирена Пишутова) 622
- К юбилею дра Ярмилы Паличковой-Патковой, канд. наук (Эстер Плицкова) 626
- Семинар об этнографическом исследовании венгерского национального меньшинства в Чехословакии (Ян Ботик) 630
- Симпозиум о современном состоянии и переменах календарных обычаев (Марта Сигмундова) 634
- Международная конференция «Переселенчество и жизнь Словаков в мире» (Светозар Швехлак) 636
- Международный симпозиум о хотарных поселениях в Карпато-Балканской области (Ян Ботик) 638

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

STUDIEN

- Arne Mann: Die Auswanderung nach Amerika um die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert und ihr Einfluss auf die Volkskultur in der Slowakei 527
- Svetozár Švehlák: Der Reflex der socialbedingten Auswanderung in der slowakischen Volksliedern 553

MATERIALIEN

EAS — VERSUCHSKOMMENTARE

- Anna Chlupová — Marta Komorovská: Die Volkskunsterzeugung in der Zentrale für Volkskunsterzeugung 595

DISKUSSION — GLOSSEN

- Kornélia Jakubiková: Theoretische Ausgangspunkte zum Studium der Bräuche 612

RUNDSCHAU

- Das Jubiläum von PhDr. Viera Nosálová, CSc. (Irena Pišútová) 622
- Das Jubiläum von PhDr. Jarmila Paličková-Pátková, CSc. (Ester Plicková) 626
- Das Seminar über die ethnographische Forschung der ungarischen Nationalität in der Tschechoslowakei (Ján Botík) 630
- Symposium über gegenwärtigen Stand und Umwandlungen der Jahresbräuche (Marta Sigmundová) 634
- Internationale Konferenzion „Die Auswanderung und das Leben der Slowaken in der Welt“ (Svetozár Švehlák) 636
- Internationales Symposium über die Rodackersiedlungen im karpatischbalkanischen Gebiet (Ján Botík) 638

BUCHBESPRECHUNGEN UND REFERATE

ODRAZ SOCIÁLNEHO VYSTAHOVALECTVA V LUDOVÝCH PIESŇACH

SVETozár ŠVEHLÁK

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Pojmom vystahovalectvo označujeme odchody početnejších skupín príslušníkov istého etnika z domoviny a ich usadenie sa v prostrediach s prevahou inoetnického obyvateľstva, prípadne v prostrediach s obyvateľstvom viacetnickým. Za hlavné príčiny, ktoré viedli k vystahovalectvu, označuje odborná literatúra príčiny hospodárske, sociálne, národnostné, konfesijné. Na rozdiel od vystahovalectva termínom emigrácia označujeme odchody nepočetných skupín najmä príslušníkov neľudových vrstiev a za jej hlavnú príčinu považujeme dôvody politické.

Slovenské sociálne vystahovalectvo trvalo približne od polovice 18. storočia do polovice 20. storočia, po druhú svetovú vojnu. Trvalo teda takmer 250 rokov.¹ Dôsledkom vystahovalectva bolo vytváranie sa početnejších, kompaktnějších ostrovov slovenského obyvateľstva v rámci hraníc bývalého štátneho útvaru Rakúsko-uhorskej monarchie, najmä v terajšom Maďarsku, Juhoslávii, Rumunsku, Rakúsku, ale aj mimo hraníc tohto štátu, napr. v Bulharsku, USA, Kanade a v prvej polovici 20. storočia i v juhoamerických krajinách v Argentíne, Brazílii, ako aj v Austrálii a v západoeurópskych krajinách, vo Francúzsku a Belgicku. Z monarchie, označovanej aj ako žalár slovanských

národov, sa ku kroku najväčšieho zúfalstva, k odchodu do neznámeho sveta nerozhodovali len príslušníci najviac utláčaných slovanských národov, Slováci, Česi, Ukrajinci-Rusíni, Chorváti, Slovinci, Srbi. Odchádzali aj príslušníci chudobných vrstiev tzv. vládnúcich národov, Nemci, Maďari, Rumuni.

Celú epochu slovenského sociálneho vystahovalectva, ktoré zanechalo citeľné stopy na vývoji etnika, môžeme rozdeliť na niekoľko etáp:

1. vnútorná migrácia v Rakúsko-uhorskej monarchii — osídľovanie Dolnej zeme², so svojimi viacerými vnútornými podetapami — 18. a 19. storočie;
2. individuálne vystahovalectvo do Ameriky — polovica 19. storočia;
3. masové vystahovalectvo do USA — od konca 70. rokov 19. storočia do rokov 1921—1924;
4. vystahovalectvo do Kanady a Južnej Ameriky (po vydaní obmedzujúcich imigračných zákonov v USA) — najmä 20. roky nášho storočia;
5. sezónne sťahovanie sa za prácou a usídľovanie sa v západoeurópskych krajinách — Rakúsko (začiatok storočia), Francúzsko, Belgicko (20.—30. roky);
6. vnútorná migrácia v rámci ČSR — sezónne sťahovanie sa za prácou do českých krajín a usadzovanie sa v českom pohraničí — obdobie medzi prvou a dru-

hou vojnou a prvé decénium po druhej svetovej vojne.

Príčinami a dôsledkami vystahovalec-
tva, životom a kultúrou vystahovalcov,
čiastočne aj procesom znovuvčleňovania
sa navrátilcov a presídlencov, v tom
i Američanov, sa doteraz zaoberali bá-
datelia z viacerých vedných disciplín.
A to tak príslušníci národa postihnuté-
ho vystahovalectvom, ako aj zo spo-
ločenstiev nového prostredia imigrantov.
Nejedna podnetná práca vznikla aj u au-
torov, vystahovalcov. Vystahovalecká
problematika zaujala historikov,³ jazy-
kovedcov,⁴ demografov a sociológov.⁵
Už viac ako storočie nachádzame prob-
lematiku vystahovalec-
tva, problematiku
života a kultúry zahraničných Slovákov
v etnografickej a folkloristickej litera-
túre.⁶ Ako však dokazuje aj citovaná li-
teratúra, záujem našich vedných discip-
lín sa sústredil prevažne na osvetľovanie
skúmaných javov na uhorskej Dolnej
zemi.

Pomerne spoľahlivý orientačný pre-
hľad o publikovaných prácach, dotýka-
júcich sa dejín a života krajanov Slo-
vákov v Amerike, prinášajú staršie
práce autorov z radov amerických Slo-
vákov⁷ a pokusy o bibliografiu literatú-
ry s krajanskou problematikou od súčas-
ných slovenských autorov.⁸

Už klasici marxizmu-leninizmu ozna-
čili sociálne vystahovalec-
tvo ako záko-
nitý produkt kapitalizmu.⁹ Zdôrazňovali,
že hoci existuje o vystahovalec-
tve do-
statok dokladov už v stredovekej, ba
i starovekej histórii, je produktom naj-
mä kapitalistickej priemyselnej revolú-
cie, dôsledkom pôsobenia zákona kapi-
talistickej akumulácie, ochudobňovania
más pracujúcich, narastania tzv. rela-
tívneho preľudnenia a priemyselnej
rezervnej armády nezamestnaných. Pre-
ľudnenie a zmenšovanie záujmu o pra-
covné sily sa na dedine prejavuje nielen
relatívne, ale aj absolútne.¹⁰ Ak k tomu
prirátame pôsobenie feudálnych prežit-
kov a napätie, ktoré nastáva v súvislosti

s presadzovaním a zavádzaním aj u nás
známej tzv. prúskej cesty kapitalizmu,
vidíme, že sa proces všeobecného ochu-
dobňovania, ožobračovania a zadlžovania
nedotýka iba drobných a stredných roľ-
níkov, ale aj drobných živnostníkov, re-
meselníkov, obchodníkov.

V. I. Lenin, keď hovorí o zvláštnom
druhu sťahovania národov za kapitaliz-
mu, pripomína, že krajiny, ktoré sa prie-
myselne rýchlo rozvíjajú, zavádzajú viac
strojov a vytláčajú zaostalejšie krajiny
zo svetových trhov, zvyšujú mzdy nad
všeobecný priemer a priťahujú tak ná-
mezdných robotníkov zo zaostalých zemí.
Vyspelý kapitalizmus, hovorí V. I.
Lenin, vŕha ich do svojho kolobehu,
včleňuje ich do svetodejinného hnutia
a stavia tvárou v tvár proti silnej, zjed-
notenej medzinárodnej triede priemy-
selníkov. Niet pochybností, že len veľká
bieda núti ľudí opúšťať vlasť, že kapi-
talisti nehanebne vykorisťujú robotní-
ckych prisťahovalcov.¹¹

Hoci sa v rokoch 1861—1870 Rakús-
ko-uhorská monarchia podieľala v po-
rovnaní s ostatnými európskymi štátmi
na vystahovalec-
tve do USA len 0,33 %
— podiel Anglicka tvoril v rovnakom
čase 44,9 %, Nemecka 34 % — za roky
1891—1900 vzrástol tento podiel na
16 % a v rokoch 1901—1910 dosiahol
dokonca 24,4 %. V tomto období bolo
Rakúsko-Uhorsko vo vystahovalec-
tve na druhom mieste v Európe. V prudkos-
ti rastu vystahovalec-
tva ho predstihlo
iba ešte zaostalejšie cárske Rusko.¹²

V druhej polovici 19. storočia bola si-
tuácia na Slovensku priam povážlivá.
332 477 malých roľníkov s výmerou do
10 kj, ktorí tvorili 72 % obyvateľstva,
vlastnilo ani nie 15 % pôdy. Veľkostat-
ky s výmerou nad 50 kj, ktoré tvorili
len 2 % všetkých hospodárstiev, vlast-
nili až 56 % obrábanej poľnohospodár-
skej pôdy. Zaostalá poľnohospodárska
technika (ešte v 70. rokoch 19. storočia
sa na území Slovenska používal zväčša
drevený pluh) a zaostalý spôsob výroby

neustále zväčšovali závislosť malých roľníkov od veľkostatkárov. Svedčí o tom aj sociálna štruktúra obyvateľstva zamestnaného v poľnohospodárstve. Roku 1869 tvorili samostatní roľníci a statkári len 37 %, sluhovia, nádenníci a poľnohospodárski robotníci tvorili 63 % obyvateľstva.¹³ Môžeme preto od konca šesťdesiatych rokov minulého storočia sledovať vzrast priemyselného robotníctva. Zrušením cechových privilégií na základe tzv. priemyselného zákona z roku 1872 boli postihnutí i samostatní remeselníci, ktorí sa proletarizovali. Veľká hospodárska kríza roku 1873 postihla celé uhorské hospodárstvo. Poklesla ťažba rúd, výroba surového železa (70 % sa ťažilo a vyrábalo na Slovensku), zanikali textilné továrne, sklárske huty, potravinárske závody. Kríza bánk znamenala spomalenie, či dokonca prerušenie výstavby železníc, a odrazila sa aj v prehĺbení zlého stavu v poľnohospodárstve.¹⁴ Znížila sa možnosť vedľajšieho zárobku na týchto stavbách. Živelné pohromy a neúroda prinášali vo viacerých zaostalých oblastiach priamo hladomor.

Aj napriek tomu, že roku 1868 bol v Uhorsku vydaný tzv. národnostný zákon pripúšťajúci právo národností, ktoré žijú kompaktné, na vlastné národné školstvo a vzdelávanie vo vlastnom jazyku, ako aj právo mať vlastné kultúrne ustanovizne, jeho uvádzanie do života musíme považovať za počiatok najkruťejšieho odnárodňovacieho procesu. Národná kultúrna ustanovizeň Matica slovenská, podnecujúco pracujúca v rokoch 1863—1875, bola po obvinení z „panslavizmu“ zatvorená. Jej majetok bol zhabaný a po prevezení do Pešti konfiškovaný. Zatvorené boli aj tri slovenské gymnáziá v Revúcej, Kláštore pod Znievom a v Martine. Ako neskôr uviedol obhajca Slovákov S. Watson, bolo roku 1869 na území Slovenska 1822 ľudových škôl s vyučovacím jazykom slovenským, roku 1880 ich bolo 1716, roku 1890 sa ich

počet znížil na 1115, roku 1900 na 500 a roku 1905 ich bolo len 241.¹⁵

Ekonomicko-sociálne, kultúrne a národnostné podmienky vo vtedajšom Uhorsku spôsobili, že sa táto krajina a v nej utláčané národy dostávajú od konca 70. rokov minulého storočia na popredné miesto v počte vysťahovalcov.

Na tomto mieste musíme zdôrazniť skutočnosť, že vtedajšiu vlasť opúšťali príslušníci všetkých etník, že prevahu tvorili najchudobnejšie vrstvy z najzaostalejších uhorských žúp. A takými boli, žiaľ, tzv. hornouhorské župy s prevahou slovenského obyvateľstva.

Tzv. pruská cesta hospodárenia — keď sa v poľnohospodárstve časť veľkostatku obrábala vo vlastnej réžii majiteľa a druhá sa prenajímala za peniaze alebo odrábanie — našla svoj špecifický odraz aj na uhorskej Dolnej zemi, a viedla aj tu k narastaniu počtu bírešov. Spolu s inými úpravami vlastníctva (segregácia pasienkov), s narastaním počtu obyvateľstva, viedla potom nielen k triednej diferenciacii, k vzniku poľnohospodárskeho proletariátu, ale rovnako ako v oveľa chudobnejšom Hornom Uhorsku k vysťahovalectvu.¹⁶

Pozoruhodné sú v tomto zmysle i stanoviská súdobých verejných činiteľov. Biskup J. Majláth sa po rozbore záujmov veľkostatkárov a vysokého kléru vyslovuje: Predtým ľud z Horniakov chodieval na letné práce na Dolnú zem. Teraz treba posielat' na žatvu na Horniaky robotníkov z Dolnej zeme alebo Haliče.¹⁷

Národnostný a kultúrny útlak bol okrem dôvodov existenčných a sociálnych dôležitým motívom v rozhodnutiach k odchodu do Ameriky najmä u mladších z nepočetnej vrstvy vtedajšej slovenskej inteligencie — študentov, učiteľov, redaktorov, kňazov, drobných úradníkov, lekárov. Ako uvádza Fr. Bielik,¹⁸ mnohí z nich sa stali v nových priaznivejších podmienkach vynikajúcimi činiteľmi a organizátormi slovenské-

ho národného, kultúrneho a politického života Slovákov v USA v čase, keď na Slovensku panoval jeden z najbrutálnejších národných a kultúrnych útlakov v Európe.¹⁹

Našich vysťahovalcov, z ktorých väčšina odchádzala do Ameriky s predstavou zarobiť a vrátiť sa — a mnohí túto predstavu zopakovali nielen viackrát ale mnohokrát — agitovali početní agenti. Agenti „vysťahovaleckých“ spoločností, ako zásobovatelia lacnou pracovnou silou, pôsobili mimo legálnych štátnych dohôd a dostávali za každého získaného jednotlivca provízie.

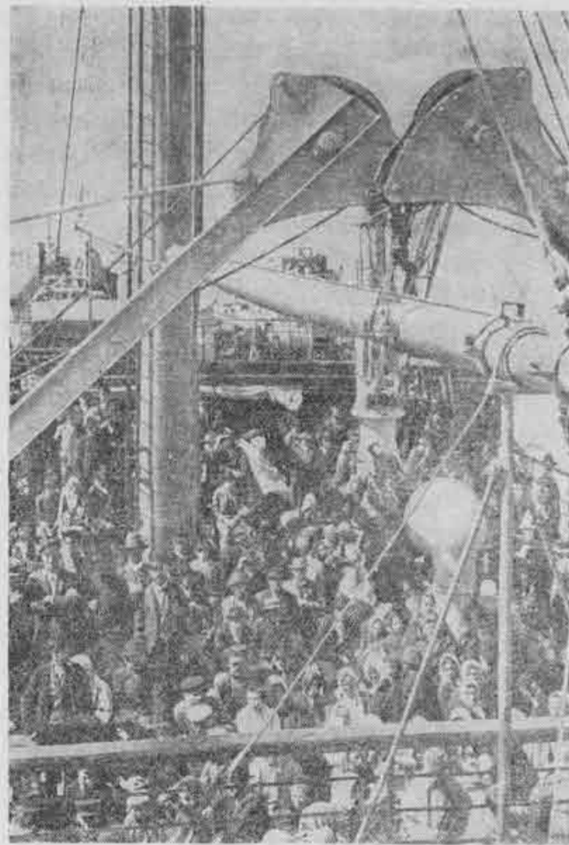
Amerika stála na čele importácie robotníkov už od začiatku 19. storočia. Ak sa do roku 1880 prisťahovalo do USA 8,5 milióna robotníkov, v rokoch 1881—1909 ich bolo už 15,5 milióna. Do roku 1880 prevládala tzv. stará imigrácia (old immigration). Pristahovaní Angličania, Íri, Welšania, Belgičania, Švédi, Dáni, Francúzi, Nemci, Holanďania a Švajčiari dali údajne Amerike „kultúrnu, hospodársku a sociálnu náplň“.²⁰

Skupinu tzv. nových prisťahovalcov (now immigration) tvorili Rusi, Poliaci, Taliani, Slováci, Maďari, Chorváti, Rumuni.

Tzv. nová imigrácia USA je smutnou súčasťou histórie Slovákov. Zúfale pomery v Rakúsko-uhorskej monarchii a lákavé informácie prichádzajúce zo severnej poľskej strany hranice, vytvorili predpoklady pre:

- úteky a nezákonné odchody poľnohospodárskeho robotníctva a roľníckej chudoby — bez povolenia;
- čiastočnú legalizáciu vysťahovalectva a odchody „na pas“;
- odchody prostredníctvom „agentov“ a ich manipulácie;
- úteky a znovu nezákonné odchody i po zavedení amerického imigračného zákona (1921—1924), sťažujúceho prisťahovanie nekvalifikovaných robotníkov.

Aj keď tzv. noví prisťahovalci —

Naložovanie vysťahovalcov v Liverpoole. Archív Matice slovenskej.

z Uhorska to boli predovšetkým obyvatelia Šarišskej župy — prichádzali do búrlivo sa rozvíjajúcej priemyselnej krajiny z prostredia s nízkou životnou a sociálnou úrovňou (roku 1905 ich bolo až 25,5 % úplne negramotných²¹), s prvotnou predstavou vrátiť sa, viac ako polovica sa ich v Amerike usadila natrvalo. Boli to zväčša mládenci a muži v najproduktívnejšom veku.

Podľa vzoru príslušníkov iných etník začali sa naši vysťahovalci združovať v rôznych podporných spolkoch. Keďže najviac pracovných príležitostí nachádzali pri najťažších prácach v baniach a v priemysle, spoznali veľmi rýchlo silu organizovaného robotníctva. Podobne ako v starej vlasti, i tu vstupovali do internacionálnych robotníckych organizácií nielen jednotlivci, ale aj celé spol-

ky. V najpriemyselnejších štátoch amerického východu (Connecticut, Illinois, New Jersey, New York, Ohio a Pensylvánia) začiatkom roku 1893 bolo 277 slovenských spolkov (z toho v Pensylvánii 148).²²

Podľa vzoru a na základe myšlienky železničného robotníka Johna Gordona Upchurcha, ktorý ešte roku 1868 založil zjednotenú organizáciu svojpomocných spolkov Ancient Order of United Workingmen (ktorú naši krajanovia nazývali „Rád spojených robotníkov“), dospeli aj Slováci k rozhodnutiam združiť svoje roztrúsené spolky do väčších organizácií. Od vzniku „Persiho Uherszko-Slovenskyho v nyemoczi podporujúciho Szpolku“, založeného 3. marca 1883 v New Yorku, uplynulo sotva sedem rokov, keď na pôde USA vznikli prvé slovenské nadregionálne organizácie Národný slovenský spolok (v Pittsburghu 16. 2. 1890) a Prvá Katolícka Slovenská Jednota (v Clevelande 4. 9. 1890). V rokoch masového vystaľovalectva a zároveň najväčšieho rozmachu slovenských spolkov, v rokoch, keď nielen sociálne, ale aj národné povedomie práve vďaka pôsobeniu početných spolkov vzrastá, vznikajú aj snahy vytvoriť jednotnú centrálnu slovenskú organizáciu nadregionálneho i nadkonfesionálneho charakteru. Ako uvádza F. Bielik²³ tieto túžby a očakávania nespĺnilo založenie Matice slovenskej v Spojených štátoch amerických (26. 9. 1894) aj napriek mnohým pozitívnym výsledkom jej osvetovej a kultúrnej práce. Podľa citovaného autora až Slovenská liga v Amerike (založená 26. 5. 1907 v Clevelande) „sa stala v pravom zmysle slova nadregionálnou organizáciou všetkých slovenských vystaľovalcov. Jej kolektívnymi členmi sa stali všetky dovtedajšie slovenské spolky a organizácie. Významnú úlohu zohrala Slovenská liga v Amerike v konsolidačnom úsilí medzi našimi vystaľovalcami, najmä v období prvej svetovej vojny. Bojovala a stmelovala úsilie slo-

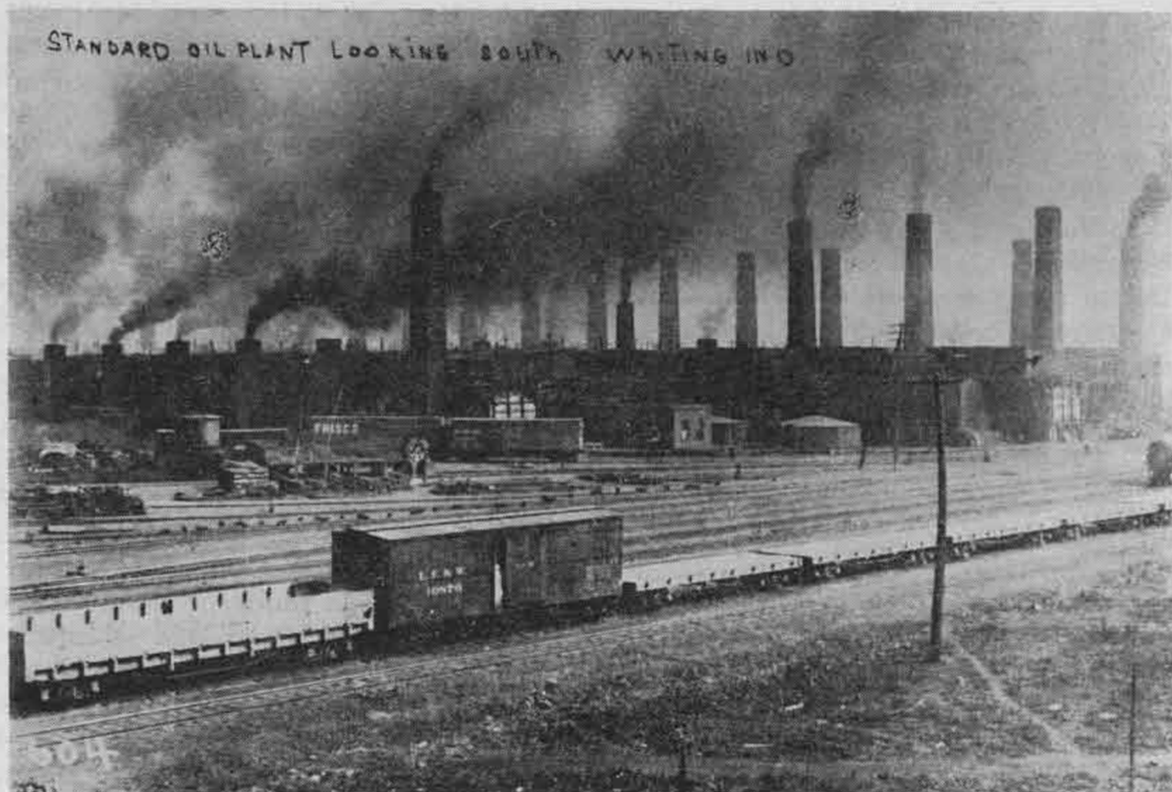
venských vystaľovalcov na pôde Ameriky za národné oslobodenie slovenského národa, ako aj za vytvorenie spoločného štátu dvoch bratských národov — Čechov a Slovákov“.²⁴

Od kresťanskej svojpomoci v chorobe a úmrtí, cez vzdelávaciu, kultúrnu a neskôr i športovú činnosť (sokolské krajanenské hnutie), v Uhorsku nazývanou i „panslavistická propaganda“, až po socialistické myslenie smerovala orientácia a pôsobnosť spolkov slovenských vystaľovalcov v Amerike. Pravda, nie všetkých. Niektoré zotrvali na pôvodnej orientácii svojpomocných podporných spolkov. Zasluhou národne uvedomelých predstaviteľov a nimi vydávanej krajanскеj tlače, najmä ľudového čítania (kalendáre a iné knihy), zrodilo sa hnutie aktívneho pestovania slovenského divadelného a hudobného umenia, ktoré rozširovalo medzi krajanmi v Amerike rovnako diela vznikajúce na Slovensku ako aj diela vznikajúce v ich novej vlasti. Od kresťanskej svojpomoci z konca minulého storočia až k internacionálnej pomoci robotníckemu hnutiu v Československu (tzv. „milióndolárová zbierka“, organizovaná Slovenským robotníckym spolkom založeným roku 1915 v Newarku), taký bol kvalitatívny vzostup a uvedomovací proces početných slovenských spolkov v Amerike do vzniku predmnichovskej ČSR.

Ako konštatuje M. Gosiorovský²⁵, v časoch osnovania prvej Československej republiky „620 000 úradne registrovaných Slovákov v USA bolo vlastne ‚dokonštituovaných‘ na moderný národ“.

Veľkú úlohu v stmelovacom procese slovenských vystaľovalcov zohrávala slovenská tlač v Amerike.²⁶ Ako konštatuje J. Hanzlík, v roku 1913 mali Slováci v Uhorsku iba jeden denník — Slovenský denník (M. Hodžu), kým pre amerických Slovákov vychádzali tri denníky — Slovenský denník, New Yorkský denník a Slovenské slovo.²⁷

Čulý kultúrny ruch sa odrazil nielen

Oceliarne vo Whitting, v ktorých pracovali slovenskí vystahovalci. Archív Matice slovenskej.

v spoločenskom dianí, ale aj v umeleckej aktivite, najmä v činnosti spolkových, neskôr i samostatných divadelných a speváckych skupín a súborov. Viaceri autori, u nás v poslednom čase najmä Š. Poláková,²⁸ zhodne považujú za prvé slovenské divadelné predstavenie v USA uvedenie Chalupkovho Kocúrkova miestnou odbočkou Národného slovenského spolku v Bridgeporte, Pa, 19. 6. 1890. Hoci sa zatiaľ presne neurčilo, kedy začali hrať divadlo v Prvom odbore Živeny (založená roku 1891 v New Yorku), pramene udávajú, že medzi priekopníkmi slovenského divadelníctva v tomto meste boli ochotnícke herečky martinského Slovenského spevokolu Paulína Novomeská a jej sestra Etelka Cablková, z ktorých práve druhá už roku 1906 nahrala ukážky spisovne prednesenej slovenčiny na fonografický, neskôr na rekordingový záznam. Tento

potom slúžil ako prvý inštruktážny materiál správnej slovenskej javiskovej výslovnosti. Newyorská Živena hrávala, ale aj distribuovala ostatným ochotníckym spolkom hry M. O. Horváthovej, P. Sochána a iných.

Roku 1935 slovenský literárny krúžok Národ (1900) pri príležitosti 35. výročia svojho pôsobenia vydal Pamätnicu, v ktorej informuje nielen o založení bohatej knižnice slovacík pochádzajúcich zo Slovenska i z uhorskej Dolnej zeme, o svojich čulých kontaktoch s moskovským spolkom Slávia, ale aj o vypisovaní súbehov na pôvodné slovenské divadelné hry. Z prvého konkurzu vyšla s druhou cenou hra L. Riegerovej Eva (A. Horákovovej), s treťou cenou hra dramatika J. Hollého Geľo Sebechlebský. V ďalšom konkurze (roku 1925) získali Krutohlavci F. Urbánka druhú cenu. Literárny krúžok Národ podporoval slovenskú

dramatickú tvorbu i mimo konkurzov. Do roku 1935 zaslal spolok finančnú odmenu dolnozemskej slovenskej dramatikovi VHV za hru Pekná nová maľovaná kolíska a I. Stodolovi za hru Bačova žena. O aktivite krúžku Národ svedčí aj to, že v rokoch 1905—1935 hral 60 slovenských divadelných hier.

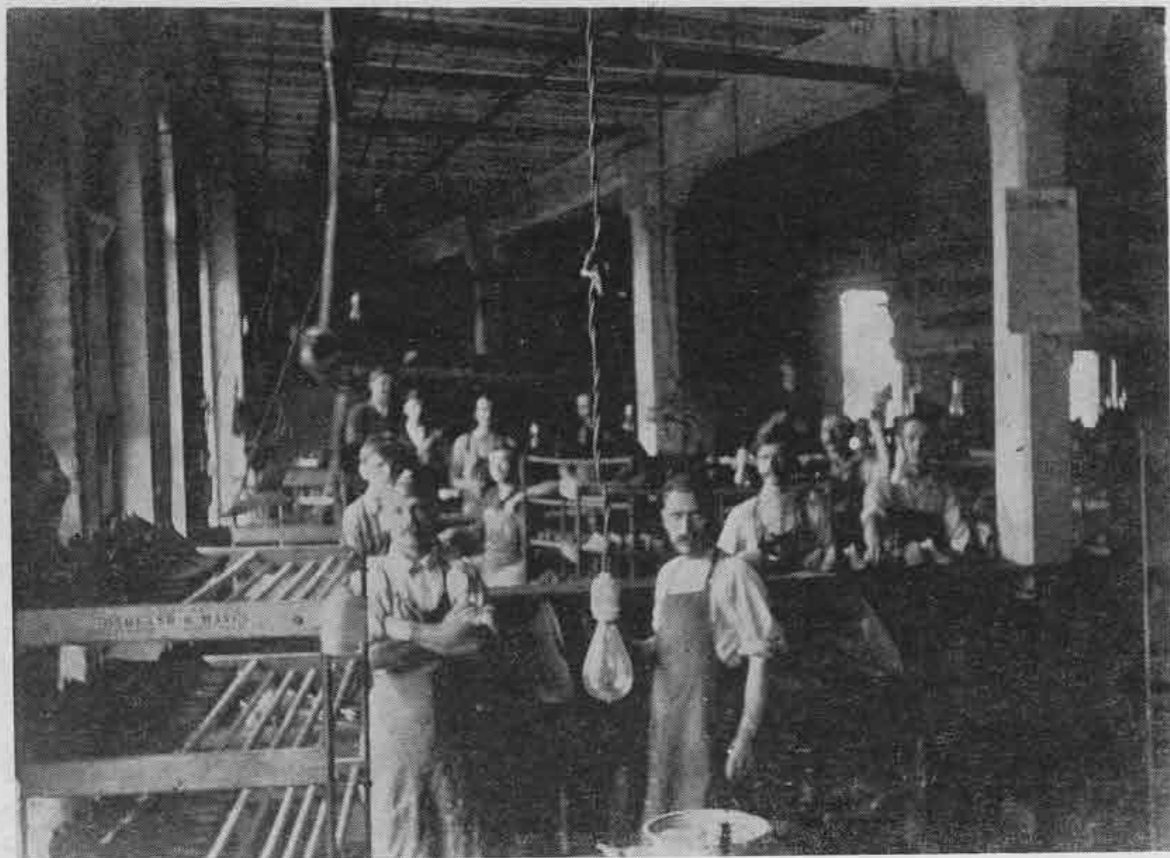
V New Yorku pôsobil od roku 1903 Slovenský sokolský spevokol, v rokoch 1912—1926 spevokol Hron. Oba vďaka dobrým hercom a spevákom uvádzali okrem činohier i operety. K hudobno-dramatickým scénickým dielam dospel roku 1901 spevácky a dramatický krúžok (1893) Prvého slovenského Sokola v USA v Chicagu, založeného roku 1892. V tomto meste pôsobili aj mnohé ďalšie skupiny divadelníkov a spevácke zbory (napr. Kriváň, Lipa a pod.). Bola to práve Lipa, ktorá 8. 2. 1914 programovala Prvé slovenské spevácke preteky a vytvorila nimi priestor pre prezentáciu aj českým a iným slovanským spevokolom.

Pod vplyvom českého kultúrneho života v Chicagu, s prejavmi ktorého boli úzko spojení aj slovenskí vystaľovalci, vznikla roku 1919 Slovenská divadelná spoločnosť — ako prvé stále slovenské divadlo v Chicagu, ktorá neskôr prijala meno Americké slovenské národné divadlo v Chicagu.²⁹ O pozoruhodnej orientácii tohto súboru na náročnú dramatickú tvorbu českých a slovenských autorov svedčí napr. uvedenie hry G. Preissovej Gazdiná roba, Mariša od bratov Mrštíkovcov, Jánošíka (Mahenovho?), a série Stodolových hier — Král Svätopluk, Čaj u pána senátora, Marína Havranová.³⁰

Ak repertoár spevokolov a divadelných súborov pochádzal zväčša zo Slovenska a českých krajín, teda zo starej vlasti, nachádzame sporadické zmienky aj o frekvencii hier u nás neznámych, akou bola Rykešova veselohra Viera má nemluvná v repertoári Amerického slovenského národného divadla v Chicagu,³¹ alebo viaceré hry, žiaľ, často

nemenovaných autorov, pranierujúce pomery v starej vlasti a zobrazujúce biedny život bratov a sestier gniavených národnostným útlakom. Medzi také možno zaradiť napríklad hru o prenasledovaní sokolov v Uhorsku, hru Tatrín (z roku 1908), ako aj celú sériu hier viacerých autorov reagujúcich na tragické udalosti v Černovej roku 1907 (Spod jarma alebo Čo priviedlo černovskú vraždu?, Krvosavci, Obef krve — výkup spásy).³² Podobne ako dramatická tvorba, vznikali na americkom kontinente aj hudobné kompozície, najmä úpravy ľudových piesní pre spevácke zbory. Z nich vari najznámejšie sú Trávnice Miloslava Francisciho (syna J. Francisciho-Rimavského), lekára, upravovateľa, skladateľa a dirigenta, ktorý od roku 1886 žil v Clevelande. Dirigoval slovenské orchestre, komponoval operety a písal divadelné hry. Spomínané Trávnice, upravené pre spevokol Kriváň, boli roku 1893 vydané tlačou v Martine. M. Getting, predstaviteľ národného spolkového a politického hnutia amerických Slovákov, sa v liste Pavlovi Blahovi do Skalice, v ktorom ho informuje o pripravách amerických sokolov na jeho prednáškové turné medzi krajanmi, zmiňuje aj o pripravovanej premiére opery v spolkoch v New Yorku.³³

Pestovanie telesnej výchovy, cvičenie na náradiach, ako aj spoločné vystúpenia cvičencov, vystúpenia krojovaných a uniformovaných hudieb, národné slávnosti a bály, pomerne početné a časté divadelné predstavenia hier písaných v národnom jazyku alebo prekladaných do slovenčiny, naštudovanie a uvádzanie hudobno-dramatických diel, operiet i oper, mobilizačné pôsobenie vystúpení mužských, ženských i miešaných speváckych zborov, sú prejavmi spoločenskej, kultúrnej a umeleckej aktivity slovenských vystaľovalcov a amerických Slovákov.³⁴ V tomto rozsiahlom úvode našej štúdie sme o nich hovorili v snahe priblížiť okrem podmienok a prí-

Práca Slovákov v americkej garbiarni. Archív Matice slovenskej.

čin masového slovenského vysťahovalectva aj formy a spôsob adaptácie tých 619 866 Slovákov napočítaných v Amerike roku 1920.³⁵ Najmä o spoločnom a kultúrnom živote amerických Slovákov, o téme, ktorá doteraz čaká na svoje spracovanie, sme sa zoširoka zmienili preto, lebo ústredný problém našej štúdie — ľudové piesne o vysťahovalectve — túto stránku vysťahovalectva nezobrazujú.

*

Ľudové piesne o vysťahovalectve tvoria vyhranenú špecifickú skupinu ľudových hudobno-poetických skladieb odrážajúcich historickú skutočnosť z konca 19. storočia a prvých desaťročí 20. storočia.

Ľudové piesne o vysťahovalectve (častejšie nazývané i vysťahovalecké piesne) mohli vzniknúť len od čias masového narástania vysťahovalectva ako sociálno-historického javu, a najmä odchodov za zárobkom do Spojených štátov amerických, teda od konca 70. rokov minulého storočia. Hoci ojedinelé skladby (ako prejavy individuálnej tvorby) vznikajú ešte aj dnes, pričom odrážajú už poznanie kvalitatívnej premeny sociálneho a národného života Slovákov v súčasnosti, za obdobie vzniku formovania i folklorizácie piesní o vysťahovalectve považujeme obdobie od 90. rokov minulého storočia po 30. roky nášho storočia.

Za ľudové piesne o vysťahovalectve teda považujeme tie hudobno-slovesné folklórne skladby, ktoré osobnostne,

skúsenostne vyjadrujú a v špecifických formách poetických zobrazení aj hodnotia príčiny i dôsledky vystahovalectva do Ameriky.

Ak sme sa takto pokúsili definovať skupinu piesní o vystahovalectve — alebo vystahovaleckých piesní — a teda sme ohraničili naše chápanie len na „piesne o Amerike“,³⁶ treba povedať, že v slovenskej folklórnej piesňovej tvorbe okrem týchto piesní poznáme i okruh piesní, zatiaľ vedecky nespracovaný, tých „vystahovalcov“, čo sa každoročne, na sezónu, vyberali za prácou do viac či menej vzdialených oblastí Rakúsko-uhorskej monarchie, neskôr i z predmníchovského Československa. Tieto piesne navrhujeme nazývať sezónarskými piesňami.

Bolo by omylom myslieť si, že „piesne o vystahovalectve“ sú piesne, ktoré si spievali vystahovalci. Pre repertoár piesní frekventovaných medzi Slováckmi žijúcimi v zahraničí navrhujeme používať označenie *piesne zahraničných Slovákov*. Medzi ne treba rátať vrstvu piesní domácej slovenskej proveniencie, ktoré žitím a frekventovaním v prostredí odlúčeného života viacerých generácií zahraničných Slovákov nadobúdajú špecifický kolorit. Patria medzi ne aj také folklórne skladby, ktoré vznikli v prostredí novej vlasti vystahovalcov a odrážajú špecifikum tohto života. K zvláštnostiam krajašského spevného repertoáru patrí nerozlišovanie piesní ľudových a umelých, autorských. I v dolnozemskej slovenskej prostredí sú vedľa ľudových piesní rovnako populárne aj nové piesne miestnych autorov, pre ktorých sa každoročne poriada súťažný festival a popri nich slovenská tanečná tvorba, najmä v tých skupinách zahraničných Slovákov, ktoré žijú v mestskom prostredí.

Piesne o vystahovalectve, najmä však piesne o Amerike ako vyhranená skupina, sú len jednou časťou spevného repertoáru v krajašskom prostredí. Po-

dobne je to i na Slovensku. Za výnimku musíme považovať výskyt viac ako dvadsať piesní o Amerike z obcí Hanušovce nad Topľou a Cejkov-Hrčel, oboch na východnom Slovensku v oblasti Zemplín, ktoré majú podnes pomerne najuchovalejší tradičný folklór v jeho aktívnej polohe. Zbierky Imricha Sedláka, archivované v Slovenskej národopisnej spoločnosti,³⁷ dávajú možnosť poznať zastúpenie piesní o vystahovalectve v bežnom repertoári obcí Cejkov-Hrčel, Barca, čiastočne aj Novosad. Imrich Sedlák a Ladislav Soták vybrali z rozsiahleho súčasného spevného repertoáru uvedených obcí piesne o vystahovalectve a publikovali ich v článku nazvanom *Ameriku som zvandroval*.³⁸ Túto štúdiu, uverejnenú v zborníku o histórii a súčasnosti východného Slovenska, považujeme za prvý príspevok venovaný problematike vystahovaleckých piesní. Piesne z Hanušoviec nad Topľou preberáme podľa zápisu textov Hany Tešínskej a Štefana Sochu, zaslaných na našu výzvu vysielanú Československým rozhlasom v Bratislave. Zbierky H. Tešínskej a Š. Sochu, zamerané len na vystahovalecké piesne, odrážajú frekvenciu tohto okruhu piesní v rokoch 1979—1980.³⁹ Okrem vlastných zápisov, pochádzajúcich zväčša z výskumov spevného repertoáru Slovákov na Dolnej zemi,⁴⁰ sme z doteraz nepublikovaných prameňov čerpali najmä z materiálov Mikuláša Mušinku, ktoré zapísal medzi Ukrajincami na východnom Slovensku a Rusínmi a Ukrajincami v Juhoslávii.⁴¹ Viaceré piesne zapísané pracovníkmi Etnomuzikologického oddelenia Umenovedného ústavu SAV a uložené v Centrálnom archíve UVÚ nedávno publikovala Soňa Burlasová.⁴² Spomedzi publikovaných prameňov na prvé miesto zaraďujeme Slovenský spevník I. Karola Plicku. Zostavovateľ zaradil do zborníka medzi 500 slovenských ľudových piesní aj 57 piesní Slovákov žijúcich v zahraničí, zapísaných viacerými zbe-

Slováci v robotníckej kolónii. Archív Matice slovenskej.

rateľmi. Medzi nimi sú aj Plickove zápisy 9 piesní amerických Slovákov.⁴³ Ostatné použité pramene boli na Slovensku publikované vo viacerých regionálnych i celoslovensky koncipovaných zbierkach. Od M. Mušíngu preberáme aj niekoľko rusínskych a ukrajinských vystahovaleckých piesní zaznamenaných a publikovaných viacerými dolnozemskými zberateľmi v nám nedostupných zbierkach z konca minulého a počiatku nášho storočia.

V súvislosti s doterajšou praxou publikovania piesní o vystahovalectve a piesní zahraničných Slovákov musíme konštatovať, že na Slovensku zatiaľ chýba samostatné vydanie týchto špecifických folklórnych skladieb. Upozorníť však musíme aj na skutočnosť, že sa akosi pozabudlo aj na princíp prijatý ešte roku 1931 Ústavom pre ľudovú pieseň. Oživil ho prednedávnom Antonín

Robek v štúdiu o účasti Zdeňka Nejedlého pri vydávaní ľudových piesní. A. Robek pripomína, že keď prof. F. Wollman navrhoval pre zamýšľané dielo *Ľudová pieseň v republike Československé* vnútorné teritoriálne triedenie piesní zo Slovenska a ako samostatnú skupinu vyčlenil skupinu slovenských piesní v Juhoslávii a Maďarsku, bol to práve Z. Nejedlý, ktorý presadil zmenu návrhu označenia tejto skupiny na „piesne zo zahraničia“, s odôvodnením, aby sa do tejto skupiny mohli zaradiť aj piesne amerických Slovákov.⁴⁴

Neprekvapilo nás, že tzv. vystahovalecké piesne nenachádzame v starších zbierkach, dokonca ani to nie, že nie sú v Slovenských spevoch, ktorých III. zväzok vyšiel až roku 1926. Piesne pre vydanie celých Slovenských spevov boli zapisované pred rokom 1880, keď sa masové sociálne vystahovalectvo len for-

movalo, o jeho odraze vo folklórnej tvorbe sa teda ešte nemohlo uvažovať. Avšak skutočnosť, že sa o vystaľovaleckých piesňach ani slovom nezmieňuje, a teda ich ani vo svojej rozsiahlej chrestomatii necituje A. Melicherčík,⁴⁵ považujeme za nedostatok. Hoci v úvode tejto potrebnej a zásluhnej práce hovorí, že zberateľská práca tvorí ešte stále (roku 1959) prevládajúcu časť folkloristickej práce na Slovensku, práve túto zanedbáva. Inak by nebolo možné vynechať takú výraznú a vyhranenú tematickú skupinu ako sú vystaľovalecké piesne, a najmä ich druhové zaradenie do systému slovenského folklóru. Melicherčík čerpal výber textov ilustrujúcich jednotlivé tematicko-žánrové kapitoly svojej chrestomatie prevažne z prameňov publikovaných už pred ním. Je preto nepochopiteľné, že obišiel Mišíkovu zbierku (z roku 1898), v ktorej stretávame asi po prvý raz na Slovensku publikovanú pieseň o vystaľovalectve (*Jak sem šel z Ameriky do domu*).⁴⁶ Túto zbierku totiž, rovnako ako štúdiu B. Barabášovej, v ktorej je publikovaná vari najmladšia pieseň o vystaľovalectve, nový textový variant známej piesne *Keď sa Slovák do cudziny vyberal*, A. Melicherčík uvádza v abecednom zozname základných zbierok a štúdií o slovenskom folklóre.⁴⁷ V tomto zozname už doporučuje aj Slovenské ľudové piesne III. (z roku 1957), kde sú už aj piesne o vystaľovalectve.

Za prvé systémové zatriedenie piesní o vystaľovalectve môžeme považovať známú prácu M. Mušíku *Z hlybyny vzkiv*.⁴⁸ Autor tejto podnetnej antológie ústnej ľudovej slovesnosti Ukrajincov z východného Slovenska zaradil „zarobitčianski pisni“, piesne o cestách za zárobkom — medzi ktorými rozlišuje žaťevné, drotárske a vystaľovalecké piesne — jednoznačne medzi piesne lyrické.

V slovenskej folkloristike sa vedeckému zatriedeniu piesní o vystaľovalectve, konkrétne tých skladieb, ktoré vy-

jadrujú sociálnu tematiku, venovala Soňa Burlasová. Hoci konštatuje, že „uplatnenie sociálnej tematiky v piesni sa nekoncentrovalo do jedného výrazného žánru, ale naopak, prestupuje viaceré žánre a vývojové vrstvy piesní“, aj u nej piesne o vystaľovalectve tvoria časovo ohraničenú skupinu ľudového spevu, ktorá je príbuzná piesňam označovaným za predchodcov robotníckych piesní, piesňam o príležitostných robotníckych zamestnaniach z počiatočného štádia kapitalizmu u nás, piesňam sezónarským, drevorubačským a baníckym.⁴⁹ Ako ich spoločné znaky autorka určuje symbiózu s tradičným roľnícko-pastierskym folklórom, množstvo životných reálií a silné emocionálne podfarbenie. Tieto piesne vyvolávajú účasť a porozumenie, nenačrtávajú však nijakú perspektívu riešenia.⁵⁰

Na základe pomerne početného doteraz zhromaždeného materiálu zaraďujeme špecifickú tematickú skupinu piesní o vystaľovalectve druhovo medzi piesne lyrické, s čiastočným prestupovaním piesňovej epiky, ktorú v našej ľudovej kultúre reprezentujú ľudové balady. V rámci lyriky tvoria najpočetnejšiu skupinu piesní, žánrovo označovaných ako rodinné. Piesne o vystaľovalectve však zväčša tvoria aj jednu z prvých vrstiev slovenských ľudových robotníckych piesní. Ako pripomenula už S. Burlasová, nemožno ich ešte považovať za revolučné robotnícke piesne. Na druhej strane prejavujú viac príbuzných znakov s takými klasickými žánrovými skupinami ako sú piesne svadobné, regrútske a vojenské, mládenecké piesne (*na večarky*). Viaceré z nich, provenienciu ktorých môžeme jednoznačne určiť na Slovensko, sú piesne tanečné (*karičky, do šaflíka* a pod.). Niektoré piesne vyjadrujú len čiastkové pohľady, viaceré sú však ucelenými sujetmi, odrážajúci celostnú životnú skúsenosť. Mnohé motívy tvoria základnú zložku fabuly piesní zaradených do viacerých tematic-

Pred slovenským obchodom v Little Falls. Archív Matice slovenskej.

kých skupín. Vtedy o ich zaradení rozhodol nosný motív. Mnohé z piesní sú zjavné zlomky alebo kontaminácie. V našom rozbere vychádzame zásadne z textov v tej podobe, ako sú zapísané. Nepokúšame sa rekonštruovať „pôvodný“ alebo ideálny útvar, ani odčleniť zjavne kontaminované časti. Rozborom hudobnej zložky vystahovaleckých piesní sa v tejto stati nezaobráme, pretože ho pre tematicko-obsahovú systematizáciu poetickej zložky piesní nepovažujeme za nevyhnutný. Do knižnej zbierky vystahovaleckých piesní však pripája podrobný rozbor O. Demo.

Analýza piesní o vystahovalectve nám odhalila možnosť rozdeliť ich podľa tematického kľúča do siedmich skupín:

I. skupinu, piesne pred rozhodnutím, piesne o odchode, lúčení i o prvých skúsenostiach v novom svete tvoria skladby, ktoré možno zaradiť do klasického spevného repertoáru. Je tu

podobne ako aj v druhej skupine najviac skladieb tanečných, najmä dievockých, karičkových.

Na zahumňu sosna,
šidzem ročki rosła.
Ja svojej maceri
Iem na žal virosła.

Na žal, bože, na žal,
na žal preveliki,
že ja mušela pojsc
do tej Ameriki.⁵¹

V klasickej štruktúre karičkových piesní, kde sa tematické motívy radia k sebe nadväzne, ale aj celkom kontrastne, vyskytuje sa množstvo piesní, v ktorých je jedna časť „vystahovalecká“. Speváčka Alžbeta Šimková z Cejkova⁵² do jednej karičkovej suity, do piesne k tancu, na jednu melódiu zaspievala tri rozdielne, v jej podaní však súvisiace celky —

mládeneckú o rozlúčke s milou, prekáravú karičku o klebetnej svokre, s radou aby sa dievky vydali, keď ich pýtajú, a vystahovaleckú:

Do tej Ameriki
krištáľovo dzveri,
ňehodnam še vibrac
od svojej maceri.

Morjo visichalo
a ja še zbírala,
až tedi moja mac
horko zaplakala.

Tá istá speváčka však vyspievala aj tanečnú karičkovú pieseň, ktorá naopak využíva obraz o „americkom hauže“ v klasickej predsvadobnej rozlúčkovej piesni:

Ej, ňebudzem še, dzivki,
tím kraju oddavac, šejahoj,
americkim hauže
banda mi budze hrac . . .

Ostatné dve strofy sú rozlúčkou, smútením za priateľkou a jej lúčením sa s družkami.⁵³

V tejto prvej skupine piesní o vystahovalectve je pozoruhodný okruh dievčenských karičiek s incipitom *Pošla by ja, pošla, do tej Ameriky*. Ich viacero variantov pochádzajúcich z Hanušoviec n. T. a Cejkova-Hrčela v najkompletnejšom vyznení, s konštantným refrénom vyspievala opäť A. Šimková:

Pošla bi ja, pošla, do tej Ameriki,
kebi ňepitali lem dva taľariki.
Podz, podz, biľi šuhaj, do nas,
bo ce moje šerco ňezabudze doras.

Ale že tam treba pejdzešať i stovku,
ňebudzem ja šedzec americkim stolku.
Podz, podz . . .

Americkim stolku, u tím koľisacim,
bo bi še i zomnu do morja vivracil!
Podz, podz . . .

Americki stolok, ňe pre mňa robeni.
Lem pre toho pana, co je tam rodzeni!
Podz, podz, biľi šuhaj do nas,
bo ce moje šerco ňezabudze doras.⁵⁴

Už v tejto skupine, vyznačujúcej sa najtesnejšou príbuznosťou s klasickou piesňou — karičkou, stretávame mnoho jazykových modernizmov a cudzích slov (*americki haus*, ale aj *štacijon*, *mašina* a pod.). Frekvencia amerikanizmov, ba i celých cudzojazyčných replík, je jednou z charakteristických črt piesní o vystahovalectve do Ameriky.

Už na štacijoňe,
mašina piskala.
[:Frajiročka moja:]
horko zaplakala.

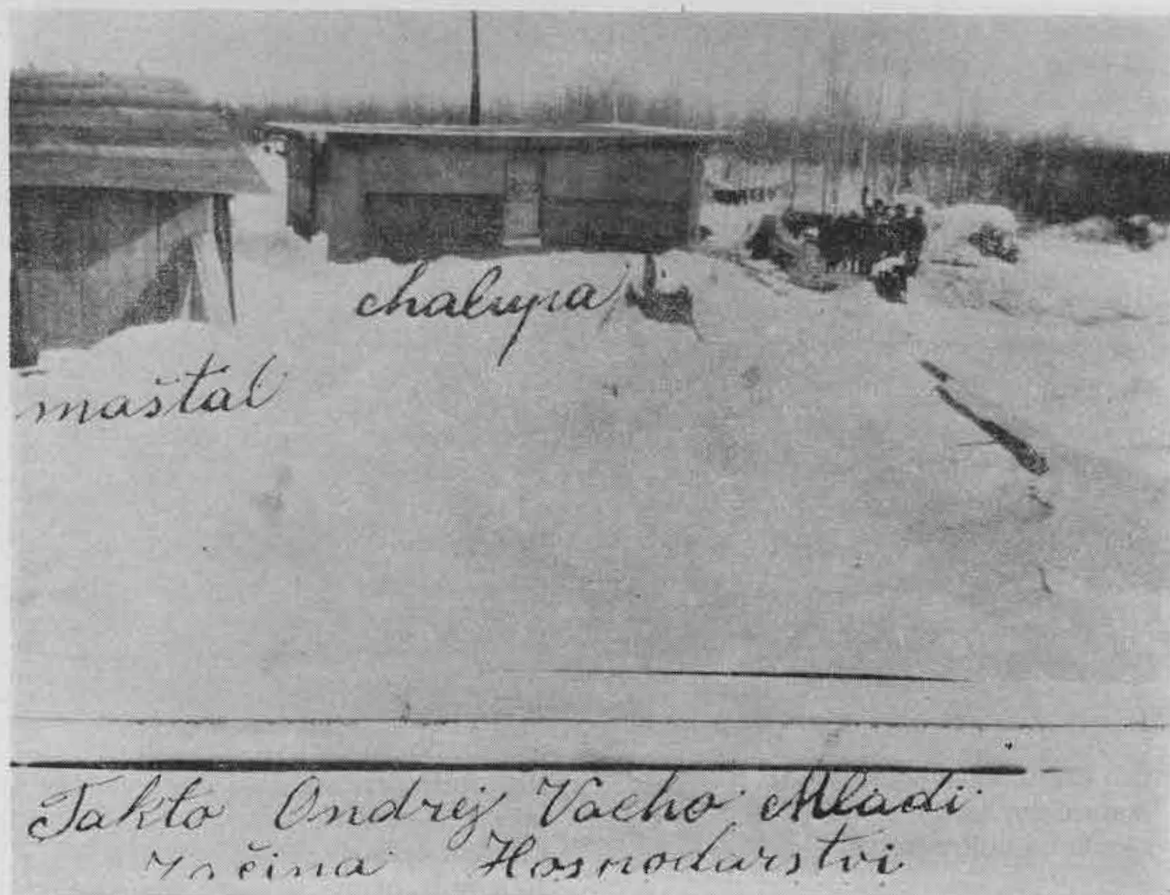
Horko zaplakala,
tam mi povedala:
Ňeic milí, ňeic,
bo veľika draha!
I keľčik veľiki!
Ňeic milí, ňeic
do tej Ameriki!⁵⁵

Rozlúčkové piesne — plače sú vari najpočetnejšou skupinou slovenskej ľudovej lyriky. Sociálna téma ako príčina rozlúčky bola zastúpená v slovenských ľudových piesňach už pred vystahovaleckými skladbami. V našej skupine piesní sa za príčinu rozhodnutia k odchodu označuje chudoba a s ňou spojené sociálno-spoločenské postavenie.

Ej, apočko, mamočko,
ej, ňerobce nariki,
ej, bo ja primušena
pujsc do Ameriki.

Ej, bo tota nepujdze,
ej, co ma milijomi,
ej, bo vona še odda
choc pres jednej nohi!⁵⁶

Do tematicky-časového zoradenia pies-

Prvé „obydlia“ Slovákov v Kanade. Archív Matice slovenskej.

ní o vystahovalectve sme zaradili okrem piesní zo Slovenska aj piesne juhoslovanských a maďarských Slovákov. Po porovnaní dostupného fondu môžeme konštatovať, že vystahovalecké piesne Rusínov-Ukrajincov v Juhoslávii, podobne ako piesne juhoslovanských Slovákov, majú veľa genetických a typologických súvislostí s piesňovým fondom o vystahovalectve zo Slovenska. Piesne juhoslovanských Slovákov a piesne juhoslovanských Rusínov a Ukrajincov, podobne ako aj piesne poslovenčených Rusínov-Ukrajincov z Rumunska, ktorí sa po druhej svetovej vojne presídlili do Československa, používame v tomto našom rozbere ako komparatívnu zložku.

A keď ja odchádzal, to bolo
v pondzelok.

Ta še do nas schadzel šicok co blížší
rod.

Keď še poschadzali, barz cicho
šedzeľi,
Jakod toti muški, na Mitra v ješeňi:

Každi dolu patri, a tak še speraju.
Na mne, žalosnoho, smutne popatraju.

A keď ja vichodzol zos' dvora našoho,
Ta som še obhljadelph na šírotki svojo.

Keď še kočik rušil s Kumanovo dvora,
Našo roditeľi, kolo koča stoja.

Zdravi ostavajce, roditeľi našo,
Amerika daľej, jak za Senttomášom!⁵⁷

Medzi Slovákami v Juhoslávii, najmä

v Starej Pazove, v Pivnici, v Boľovciach, je vo viacerých variantoch rozšírená, a medzi „staré“ piesne zaradovaná aj pieseň s výrazným incipitom *Keď som sa ja z nášho kraja do Ameriki zberau*. Patrí medzi piesne, ktoré v jednej výpovedi hodnotia celú vtedajšiu anabázu sedliaka, prinúteného k odchodu z relatívne prosperujúcej Dolnej zeme, poeticky umocnenú viacnásobným opakovaním refrénu piesne: *keď bis' milá to videla, plakať bi si misela alebo Potom by si povedala, jaj miľí, duša moja!*

Keď som sa ja z nášho kraja,
do Ameriki zberau.
Žiadnimu som človekovi
na vedomja ja ňedau.

Lem edno mi ľúto bolo,
že ja ňemám tam ňikoho.
Že ja tájďem tag deľako,
za to more širokvo.

Keď sme stihli na štácijsu,
železnica pískala.
A tá moja mladá žena,
prežalostne plakala.

Deťi plačú, nariekajú,
že si oca viprávajú (sprevádzajú),
že jim tájde tak deľako,
za to more širokvo!

Amerike takie zvike,
kebis' milá vedela:
Keď ja vinďem vo s fabriki,
mokrú mi je košeľa.

Dvaja mi ju vizľiekaju,
čerstvou vodou poljevaju.
Kebis' milá to videla,
plakať bi si misela!

Angličaňja nám sľubuju,
že nás stato viženú,
že nás hoďja ta do mora,
že nás ribi požerú.

Kosti po mori plávajú,
ribi meso zožierajú.

Kebis' milá to videla,
od žialu bis' zomrela.

(Potom by si povedala:
jaj miľí, duša moja).⁵⁸

Do poetickej fabuly vstupujú nové motívy odrážajúce otrasné skúsenosti príslušníkov „novej imigrácie“ v USA. Pieseň považujeme za celoslovenskú, hoci k uvedenému textu môžeme zatiaľ zo Slovenska doložiť iba variant zo Zuberca na Orave.⁵⁹

Do prvej skupiny piesní o vysťahovalectve radíme napokon piesne s incipitom *Jaj, bože muj, i s tej Ameriki, idze do nej narod preveliki* alebo *Jaj, bože muj co v tej Americe, že tak do nej šicok narod idze*. Piesne s týmito incipitmi sú rozšírené na východnom Slovensku, zapísal ich však aj K. Plicka v americkej Pensylvánii.⁶⁰ Bez snahy kontaminovať motívy z jednej do druhej vsunuli sme do textu variantu z Hanušoviec n. T. tri doplňujúce strofy z piesne zapísanej v Pittsburgu a dve záverečné strofy z piesne pochádzajúcej z Cejkova. Okrem úvodného incipitu sú ich ostatné strofy rovnaké.

Jaj, bože muj, i s tej Ameriki,
idze do nej narod preveliki.
I mne bi pujsc, bo mi mladi ešče,
da mi pan buch tam dajake ščejsce.

A ti, ženo, zostavaj tu zdrava,
poručam ce na miloho boha.
Ja še vracim, ket me ňezabiju,
ti učuješ vše o mne novinu.

- a) Jak ti o mne novinu učuješ,
šiccko sebe do poriadku priňeš.
Dzeci zochab na miloho boha,
sama šedaj na vranoho koňa!

Pittsburg:

- b) Jak od muža novinu učula,
do šireho šveta ucekala.

Robotnícka kolónia v jednom zo stredísk amerických Slovákov v Little Falls. Archiv Matice slovenskej.

Šedla vona na tot šif veliki
a tak pošla až do Ameriki.

Hanušovce:

A jak vona na koňa šidala,
ta tak vona horko zaplakala:
A vi, dzeci, široti zostańce,
bo už oca, maceri ňimace.

a) A jak vona pres to morjo prešla,
ta už muža živoho ňenašla.
Lem totu krev, co z ňoho kapkala
a tak nad ňim horko zaplakala.

Pittsburg:

b) A jak prišla do Nevjorku mesta,
tam se pita, dze jej muž už meška?
Tam vun leži u hlibokej jame!
Jaj, bože muj, už ňigda ňestaňe!

Hanušovce:

a) Jaj, bože muj, ta co si narobil,

že si tote široty zochabil?
Naj jim buh da zdravička i ščejsce,
ti še oddaj, bo si mlada ešče!

Pittsburg:

b) Jaj, bože muj, co ja narobila,
štvero dzeci doma zochabila!
A vi, dzeci, široti budzece,
oca, macir viac ňeuvidzice!

Hanušovce:

Ic ti ženo, k tej mojej široce,
a tak povic, že ja Americ.
Voňi žiju u sloveňskim kraju,
a ja ležim anglickim cintiru!⁶¹

Po siedmej strofe prináša variant z Cej-
kova ešte dve ďalšie strofy:

Vi doľare (hrobare), pitam vas pre
boha,
povice mi, dze muj miľi kona?

Tam von kona, na tej šivej skale,
tam še nad nim širi narod kaje!

Ňemali ho zač' Angľici zabic,
že jim ňescel veľo piva placic.
Narobili jeho dzecom žalu,
že ňepujdze do svojoho kraju.

II. skupinu, piesne opustených, tvoria skladby, v ktorých sa odrážajú rôzne spôsoby reagovania príbuzných a blízkych na rozhodnutie jedného z členov rodiny odísť za more. Mnohé z nich sú i v tejto skupine tanečné-karičkové. Sú to zväčša výpovede opustených žien a dievčat, teda piesne o reakcii tých, na bedrách ktorých ostala farcha starosti o rodinu a gazdovstvo. Nejedna skladba je výčitkou partnerovi a niekedy aj podozrením z toho, že v ďalekom cudzom svete má menej starostí, ako tí čo ostali doma. Do tejto skupiny radíme aj piesne vysmieľajúce a praniejúce neveru, parádivosť žien, muži ktorých iste v cudzine ťažko robia. Piesne tejto skupiny poznáme prevažne zo zápisov zo Slovenska či Dolnej zeme.

Milá moja, co ťi sebe dumala,
keď ťi so mnou ku oltáru klikala?
Ja dumala, že budzeme vjedno žic,
a ti pošol americke vinko pic!⁶²

Pokračovanie je opäť klasická dievčenská karička. Podľa rovnakého princípu, keď prvá strofa obsahuje expresívne vyjadrenú novšiu tému, vystahovaleckú a ostatné strofy sú bežné karičkové štvorveršové ľubostné a prekáravé obrazy, je dotvorená aj nasledujúca pieseň:

Amerika mesto, bodaj do nej treslo!
Ej, ija, hoja [:do toho kaštila:]
dze moj frajir biva.⁶³

U juhoslovanských Rusínov a Ukrajin-cov zaznamenali zberatelia D. Bindas a O. Kostelník kvalitatívne rovnaké, formou karičkové popevky:

Naco mi je taki život, keď ja ňemam páru?
Veľo u nas mladi ženi na čarno še noša,
išče vecej taki dzeci, co pres ococh chodza.
Ocove jim v Ameriki ľem pežeži troša,
ľechko še to americki pežeži potroša!

A ja mlada i zelena, šerco u mne hine,
a moj človek dzeš' za morjom s druhu ženu žije!

Pošol moj mili muž zos' kraju,
pridz na večer ku mne, šuhaju!
Budzem bočkak ľička červení,
šak su už vše krasši v ješeňi.⁶⁴

V juhoslovanskej Starej Pazove je dodnes obľúbená satirická pieseň na čardášovú melódiu spievanú pri tanci na zábavách i na svadbách:

Pod strechou sa hňiezdi lastouka,
každá mladá žena, cigánka!
[:Vždi sa ona mužu zarieka, zarieka,
že jej viac ňenačim človeka.:]

Choj ti, mužu do Ameriki!
Ňeboj sa ti za mňa nikedi.
[:Bom ja tvoja mladá supruva,
supruva,
ňeňi som tak pišná jak druhá.:]

Ešte ňint hoďina, aňi dve,
mladá žena inak už povie:
[:Odišou moj mužu vo s kraju, vo s kraju,
prid' na večer ko mňa, šuhaju!:]⁶⁵

Ústrednou témou piesní druhej skupiny sú poetické skladby s incipitom *Dobre ženom u tim starim kraju, chtore mužoch Americe maju*. Pre tieto piesne je charakteristické zobecnenie nevery žien a v kontraste k ťažkej práci ich mužov ľahťikárske, bezstarostné až nedbajské počínanie. Okrem východného Slovenska v slovenskom i ukrajinskom folklóre sa

Slováci na americkej farme. Archív Matice slovenskej.

uchovali aj u presídlencov z Rumunska žijúcich v Chomutove v Čechách. Sú to presídlenci z Bihoru, pôvodom, ako to ukazujú aj ich piesne, tiež z východného Slovenska. Skladba motívov dáva možnosť predpokladať, že piesne tohto druhu mohli vzniknúť aj ako prejav žiarlivosti v prostredí vystaľovalcov. Zatiaľ však nemáme doklady o ich frekvencii medzi americkými Slovákmi. Treba zdôrazniť, že sú to opäť piesne tanečné, spievajú sa na melódie k tancom *kruce-na*, resp. *do šaflika*. Niektoré svojou metroritmickou štruktúrou pripomínajú neľudové tance, napríklad fox.

Cejkov:

Jak to dobre u tím starim kraju
(Dobre ženom u tím starim kraju),
chtore mužoch Americe maju.
Muž jej robi, robote šporuje
a do kraju peňeži šikuje.

- a) Šikuje jej jak dobrej gazdiňi,
žebi mala orľini, štervcini,

aľe vona bars malo na to da,
Iem naj vona vše novi ancug ma!

Ukrajinská — *Jalinka:*

- b) Šikuje jij, jak virnij gazdini,
žebi ona kupila osmini,
aľe ona na osmini nedbat,
Iem ked ona vše novi čižmi mat.

Cejkov:

- a) Novi ancug, fircovane boti
a tag vona svojho muža lupi.
Ked na karčme muzika zahrála,
perša je tam, perša tancovala.

Jalinka:

- b) Novi čižmi ona mati musit
a tak ona svoho muža tupit.
Jak zahráje vo spolku muzika,
ona perša jak hocktora divka.

Cejkov:

Do peršoho šoru postavaju,
na parobkoch z očkami džmurkaju.
Pod fertuškom chľebik i slaňinka:

poce chlapci, ta budze hoscinka!

- a) A vi, dzeci, icce do sušedi,
bo tu pridu dva mlade čelodzi.
Bo tu pridu dzivki s parobkami,
icce dzeci, prenocujce sami.

Jalinka:

- b) A jak diti rano postavali,
a chto že jim frištičok navarit?
Matka ležit, bo ju bolit hlava,
bo cilu nič v spolku tancjuvala.

A vi, tatu, v tim dalekim sviti,
vi neznate jak nam fažko žiti.
Pridte, tatu, ta nam frištik date,
uvidite, jaku ženu mate!¹⁶⁵

Druhá skupina piesní o vystahovalectve, piesne opustených, má viac spoločných znakov s umelou autorskou poéziou z konca minulého storočia. Nie tak v poetike ako skôr v ideovom hodnotení vystahovalectva ako javu. Nesúhlas s vystahovalectvom, ba až jeho odsudzovanie a zdôrazňovanie negatívnych stránok dominovalo v postojoch oficiálnych miest, vládnych kruhov. Tie varovali pred znižovaním počtu pracovných síl, báli sa prenikania voľnomyšlienkárstva a panslavizmu vracajúcich sa Američanov. Vystahovalectvo ešte na Hornouhorskom vystahovalectvom kongrese (roku 1902) v Miškolci viacerí rečníci prirovnávali k zhubným chorobám. Ak však tie napádajú a ničia oslabený organizmus, vystahovalectvo naproti tomu siaha po zdravých silách spoločenského organizmu. Na Slovensku najmä národnári dlho nevedeli prijať a vypořiadat sa s vystahovalectvom. Obávali sa oslabovania ohrozeného národa o schopných ľudí potrebných pre prácu na národnom politickom a kultúrnom poli. Týmto stanoviskám sa nemožno diviť. Zo Slovenska spolu s tisíckami príslušníkov pracujúcej triedy odchádzali aj mladí vzdelaní kňazi, učitelia, redaktori, ktorí sa búřili proti národnostnému

útlaku. Spomeňme len tých, čo neskôr stáli pri kolíske krajanského spolkového hnutia v USA: Štefana Furdeka (1855—1915), zakladateľa Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty v Clevelande (1890), Slovenskej ligy v Amerike a predňou už Matice slovenskej v Amerike, autora textu hymny amerických Slovákov; Petra Vífazoslava Rovňianka (1867—1935), organizátora Národného Slovenského Spolku v Pittsburgu (1890), spoluorganizátora a zakladateľa aj ostatných nadregionálnych organizácií, zakladateľa a vydavateľa celého radu novín, časopisov, zakladateľa Slovenskej kolonizačnej spoločnosti, ktorá roku 1894 kúpila pôdu na Grand Prairie v štáte Arkansas a založila prvú slovenskú samostatnú farmársku osadu Slovaktown, a tiež autora pozoruhodnej memoárovej knihy *Zápisky za živa pochovaného*; Jána Adolfa Ferienčíka (1865—1925), významného novinára, spisovateľa a dramatika. Z viac ako dvadsiatich hier, ktoré v Amerike napísal, sa niektoré hrali i na Slovensku. Alberta Mamateya (1870—1923), v starej vlasti pôvodne zámočníka, v Amerike od roku 1912 zapáleného organizátora slovenského krajanského spolkového života — predsedu Národného slovenského spolku, zakladateľa tzv. „milióndolárovej zbierky“ na samostatnosť Slovenska, spolupracovníka s predstaviteľmi Českého národného združenia (1915), po vzniku ČSR československého konzula v Pittsburgu; Jozefa Murgaša (1864—1929), všestranne nadaného, najmä však maliara a neskôr svetoznámeho vynálezcu bezdrôtovej telegrafie, „ton systému“ (1904); ďalej popredných predstaviteľov slovenského robotníckeho hnutia v Amerike, ale aj v ČSR — Karola Koreniča (1888—1960), funkcionára Socialistickej strany USA (1920), Medzinárodného robotníckeho spolku (1933); Štefana Martinčeka (1874—1959), spoluvydavateľa „Novej doby“ (1898), jedného z prvých robotníckych

Slovenský divadelný súbor v Little Falls. Archív Matice slovenskej.

časopisov v Uhorsku, zakladateľa slovenského robotníckeho časopisu v USA „Rovnosť ľudu“, od roku 1946 vydávaného v Kanade ako „Ľudové noviny“, spoluzakladateľa Slovenskej socialistickej strany v USA s marxistickou orientáciou (1911); spisovateľa G. M. Petrovského, hudobníka a lekára dr. M. Francisciho a mnohých ďalších.

Vzťah národnárov k vysťahovalectvu sa neskôr zmenil. Iste k tomu prispeli aj prvé ekonomické výsledky, ktoré sa prejavili v úsporách zasielaných vysťahovalcami do vlasti a zväčšujúcimi základnými prostriedky, ako aj okolnosti spoločenské a kultúrne, prejavujúce sa v uvedomovacej činnosti spolkov a ich kultúrnych a umeleckých súborov, slovenskej americkej tlače a pod.

Ľudové piesne, ktoré sme zaradili do III. skupiny — piesne o živote v Amerike, tvoria najpočetnejšiu

skupinu dosiaľ poznaného materiálu. Ich tematika, popretkávaná reáliami špecifik amerického života, početnými amerikanizmami v jazyku, nám dovoľuje vysloviť predpoklad, že sú to piesne, ktoré vznikali v Amerike ako bezprostredný odraz skúseností a zážitkov slovenských vysťahovalcov. Viaceré piesne mladšej vrstvy tejto skupiny variujú lokalizáciu udalostí, namiesto *Amerika, zem veľiká* sa spieva *Nemecká, Nemecká, jak si široká*, alebo *Vprostred Ameriki* sa nahradiť *Prostred ve Francie* a pod. Táto skupina piesní teda prináša aj zovšeobecniteľné zážitky a skúsenosti, ku ktorým mohli, či museli dospieť aj neskorší vysťahovalci za prácou do iných zemí.

Do tretej skupiny, medzi piesne o poznávaní Ameriky a o skúsenostiach v nových, dovtedy nepoznaných zamestnaniach — v továrňach pri pásovej výrobe, v oceliarniach, v baniach, no aj piesne, ktoré hovoria o tom, čo si doma ľudia

mylne predstavujú pod Amerikou (ľahký zárobok, pohodlný život) a o vyvracaní tejto predstavy — sme zaradili piesne s množstvom poetických obrazov, no vari najrealistickejšie spomedzi všetkých piesní o vystahovalectve.

Skladba publikovaná I. Sedlákom a L. Sotákom je ojedinelá (zápis roku 1962, informátor Ján Roško z Kašova, 71-ročný), o ktorej informátor uviedol, že sa ju naučil v USA:

Americe brána maľovaná,
otvira ju americka panna.
Jak ja išol, šejahoj,
ej bula otvorena,
pod ňu jedna dzivočka šedzela.

A išče se ona mne pitala:
Dze ti idzeš, draha dušo moja?
Či ti idzeš, šejahoj,
ej pežeži šporovac,
či ti idzeš dzivčatka ľubovac?

Pre pežeži ľechko život strati,
a za dzivče miľi boch zaplaci.
Vrac se, miľi, šejahoj,
ej, vrac se ku domovi,
tak zaplaču mojo čarni oči!⁶⁶

Varovanie „americkej panny“, pravdepodobne poetického obrazu sochy slobody pri vstupe do newyorského prístavu, bolo pre všetkých, ktorí prešli karanténym zberným táborom a vyhovelí stále sa sprisňujúcim imigračným podmienkam, pravdivé. Z hŕfov nemajetných hrnúcich sa sem, si od prvých rokov nášho storočia vyberala najvyhovujúcejších — mladých a silných mužov, najradšej tých, čo prichádzali aj s rodinami a bol predpoklad, že sa usadia.

[:Amerika — novij švit,:]
[:ej tam zadarmo chľiba nit.:]⁶⁷

Iná pieseň ako keby rozširovala poznanie:

Bo Nort Amerika, žem je prevelika.

Ta še po nej skita, chto ňezna jazika.
Tak i ja še skital mešac i dva tižňi,
až mi pospadali z mojich noškoch
čičmi.

Čičmi pospadali, šmati še podarli,
tedik mne Englijci do roboti vžali.
A tak mi placefi po dolaru za dzeň,
tak sebe dumali, že to Rusnak, blazen.
Vec mi podvišili dvacec i pejc centi,
a tak me prahali jak mulu do
štverci!⁶⁸

Piesne tretej skupiny tvorí predovšetkým niekoľko ústredných sujetov, ktoré dodnes na Slovensku poznáme podľa incipitov *Na štred Ameriki, karčma murovana* a *Moja žena v kraju, a ja v Americi*, ktoré sa najmä v súčasnosti spievajú ako jedna pieseň, hoci ich staršie zápisy hovoria o dvoch rozdielnych poznaniach nových pracovných príležitostí, z práce v bani a z práce v železiarni. V rozbore budeme vychádzať z variantov pochádzajúcich z USA. V americkom meste Laussingville (Ohio) zapísal K. Plicka dve piesne, ktoré hovoria o skúsenosti Slováka, baníka. O tom, že je to pieseň z najstaršej vrstvy, svedčia aj varianty z východného Slovenska, v ktorých sa o chlapcoch, čo pijú v murovanej krčme, spieva ako o chlapcoch „našeho cisara“. O jej rozšírenosti svedčia nielen početné zápisy po celom Slovensku, ale aj variant z prostredia maďarských Slovákov, lokalizujúci pieseň do Francúzska.⁶⁹ Viaceré varianty pochádzajú aj z rusínskeho a ukrajinského prostredia v Juhoslávii, ako aj od Ukrajincov na východnom Slovensku. Pieseň je dodnes jednou z najrozšírenejších piesní o vystahovalectve vôbec a piesní o Amerike zvlášť.⁷⁰

Na štred Ameriki,
karčma muruvana,
oj, hoj, piju u nej chlapci
do biloho rana.

Piju oni, piju,
tak še dohvarjaju:

Podzme, chlapani, podzme,
do staroho kraju!

Bo u našim kraju
tak ľudze dumaju,
že u Americe
peňeži davaju.

A u Americe,
češko robic muši,
na šidzemsto sahi
popot zem ist muši.

- a) Popod zem, popod zem,
popod šive skali,
prechadza še majner,
jak chrobačok mali.

Cejkov, Hanušovce:

- b) A u Americe češko robic treba,
na štiristo šahi do zeme isc treba.
Štiristo do zeme, šidzemsto popod
zem,
ňigda tam nevidno kedy noc, ked
dzeń.⁷²

Ale miľi pan boh
teľo mu dozvoli,
že mu za kalapom
jasne svetlo hori.⁷¹

Druhý Plickov variant, zapísaný rovnako v Laussingville (Ohio), má prvé tri strofy rozdielne. Pokračuje však obrazmi o banickej práci variujúcimi vyššie citovaný text.

Ej, naco mi, naco iš'
do tej Ameriki,
ej, kedz tam nič nevidno,
Iem hori veliki.

Ej, Iem hori veliki
a majni hliboki,
ej, robia u nich chlapani
jak ve dne, tak v noci.

Ej, Iem to jim miľi boh,
Iem to jim dobre dal,

že za jich čapkami
jasni svetlo hori.⁷³

Oba americké varianty, podobne ako väčšina u nás zapísaných, pokračujú potom obrazmi zderského naháňania do práce, zranení a nostalgickou túžbou za domovom:

Jašne svetlo hori
a bass mu hutori:
Laduj, Slovak kari,
šak ce nič ňeboľi!

- a) Noški me ňeboľa,
aňi bili celo,
z ručok mi krev čeče,
chto mi jich zahoji?

Cejkov – Hanušovce

- b) Ňeboľi me hlavka,
aňi moja noški,
Iem mi z ruk krev čeče,
chto mi jich zahoji?

Chto mi jich zahoji,
kedz tu nit dochtora?
Zahoji mi mila,
s tamtej strany morja!⁷⁴

Americké varianty tu končia. Piesne z východoslovenských obcí však pridávajú ešte jednu strofu, obraz sprevádzajúci vystahovalecké piesne:

Mila na mňe vola
s tamtej strani morja,
podz, miľi do domu,
ked ce ručki boľa!⁷⁵

Ukrajinský variant z obce Ruská Voľa⁷⁶ nielenže motivicky rozširuje okruh tematických prvkov piesne o verše, ktoré ďalej citujeme, ale je aj dokladom, že na Slovensku sa viaceré skladby na seba napájali. V našom konkrétnom prípade je to kontaminovanie k piesni o vandrovaní za prácou až po chvíľu, keď zúfalec, otrhaný, rozodratý, dostane

u „Angličcov“ prácu. Za malý plat, lebo si o ňom myslia, že „Ungar, blazen“ sa nechá zapriať „jak konja do štvrti, jak mulu do kari“. Ku konštatovaniu, že najlepší lekár na boľavé ruky vysťahovalca je milá v rodnom kraji, ukrajinský variant dokladá:

Pomož, bože, pomôž,
do tej Europi.
Budu ja spominav
americki kroki!

Budu ja spominav,
druhomu zakažem:
Čto do Ameriki ide,
každij blazen!

Čtorij mudrij človek
v kraju sobi žije,
bo v tej Americi,
Iem sja napsotuje.

Bo v tej Americi,
take gazdovanja,
jak roboti nemaš
id na vandrovanja!⁷⁷

Podskupina piesní s incipitom *Moja žena doma a ja v Amerike* sa na Slovensku spája s vyššie uvedenou piesňou obyčajne za strofou, v ktorej sa chlapci dohovárať, že pôjdu domov. Medzi strofou rozšírenou ako záverečná, ak sa pieseň spieva s incipitom predchádzajúcej piesne (*Prostred Ameriki krčma murovaná*), je obraz:

A keď je ňebuďem
v tej fabriki robiť,
bude moja žena
otrhaná chodiť!⁷⁸

Rovnako rozšírenou aj na Slovensku je medzistrofa, ktorú B. Kálmánfi zapísal u maďarských Slovákov v obci Piliscsév:

Keď domú dojdeme,
čo robit budeme?

Náš kraj je chudobní,
hladem zahineme!⁷⁹

Variant tohto motívu zapísaný prednedávnom na Myjave publikoval aj M. Smetana.⁸⁰

Doteraz poznáme dva typy rozvíjania fabuly piesne s incipitom *Moja žena doma a ja v Amerike*. Ich spoločné východisko je v konštatovaní, že „v Amerike treba ťažko robiť“. Odlišujú sa však v zobrazení skúseností z tejto práce. Medzi presídlencami do českého pohraničia, slovakizovanými Rusínmi z Rumunska, zapísal M. Mušínska roku 1974 tento typ:

V Americi treba ťažko pracovať,
Aj ku tomu i na sebe pozor dať.

A jak príde tota šesta hodina,
každij šuhaj Iem sa domu ozira.

A jak pride vin zos' majni dodomu,
ta pomodlit sa aj panu bohu.

Pomodlit sa aj panu bohu,
že nežlamav vin ručku ani nohu!⁸¹

Nebojácnejšie a vlasteneckejšie vyznieva pieseň zapísaná roku 1963 (informátor Juraj Dupej z Vyšnej Polianky, 66-roč.):

Moja žena v kraju a ja v Americi,
ja mušu tjažko robiť v zeliznij
fabriki.

Do roboty idu, fabrika už trubit,
mij bas na nja krivo smotrit, bo sja
mu ne ljubit.

Kolo mene chodit i tak mi hovorit:
Ponahljaj sja, bilij Ungar, zle sja
s tobom zvodit.

Bo jak ti mi zavtra tak nesoro prideš,
to ja tebe vičasuju, i z roboti pideš!

Jak nja vičasuješ, to ja sja neboju!
Bo ja už mam sto taljariv, ta pidu do
kraju.

V tvojom kraju bida. Ti tam ne
vižiješ.
V Americi tjažko robiš, ale pivo piješ!
V mojim kraju lipša voda, jak
u tvojim pivo,
nebudeš mi, mij mister bas,
rozkazuvav te!o!⁸²

Typom piesne príbuznej s predchádzajúcou podskupinou je aj skladba, ktorú doteraz poznáme len z výskytu vo východoslovenských lokalitách. Ak však v Cejkove a Hanušovciach nad Top. v totožnej piesni dej lokalizujú do Ameriky, variant zo Žakaroviec hovorí len o banskom nešťastí bez konkrétnej lokalizácie. Pieseň je zaujímavá ešte dvoma ďalšími motívmi: za baníkom, ktorého postihlo v práci nešťastie, prichádza manželka i s deťmi a on sa žaluje na vlastnú matku, chamtivosť ktorej bola príčinou jeho odchodu za prácou:

Ked bis' prišla, mamko moja, do
Ameriki,
vidzela biš, vidzela biš žal preveliki.
Ked majnera zabije, lebo jeho
potluče,
jak ta jeho mlada žena prehorko
plače.

Šicke ľudze i doctore tam se zbehaju,
že či von išče žije, či lem do truni
idze?
Dzeci plaču, i manželka, co s ňima
budze.

Teraz možeš, mamčuš moja, za tim
banovac:
ňebudzem ja u Europi vecej gazdovac.
Naj vam pan boh zaplaci, že sce me tu
vislaši,
že sce se tak za tu častku veľice
ba!i!⁸³

IV. skupina — piesne veselé, bezstarostné, chválenkárské, tvoria logickú nadväznosť s pred-

chádzajúcou skupinou. Aj tieto mohli vzniknúť len v Amerike. Odrážajú veľa postrehov o zvláštnostiach amerického života, neraz ich porovnávajú so spôsobom získavania obživy doma.

Dobri v Hamerici, ked ide robota.
Krašni šja obleče, ked pride subota.
Krašni šja obleče, šumni šja obuje,
ani šja ne starat, že mu v polju zhine.

V polju mu ne zhine, voda mu ne
zbere,
išče mu do havzu dovezut farmere!

Do havzu dovezut, placu ne pitajut,
až na dvacatoho, ked pedu dostanut.

Mi sobi na pedu kek piva kupime
a naša gazdinja pohari richtuje:

A nalijte že mi jeden pohar piva!
Šak jem vam prez tižden šmati
rajbanila.⁸⁴

Porovnávanie gazdovania v starom kraji s relatívne bezstarostnejším životom fabričného robotníka, ktorý si zarobí toľko, že mu ani deti nemusia chodiť otrhané, ktorého richtár nenaháňa za nezaplatené dane, a — čo je pre piesne tejto skupiny priam charakteristické — ktorý má dosť jedla, sa zrači aj z pomerne rozsiahleho textu publikovaného L. Berkom podľa zápisu z Bardejovskej Novej Vsi:

Teraz ja už v Americe gazdujem,
češko robim — a sebe mulatujem.
Pijem vino i paľenku, meso jem,
ešči sebe sto taľare gazdujem.

Rano staňem — už mam šicko hotove:
švinske meso, cuker, kava na stole.
Frištikujem a fabriki piskaju,
a chlapi se do roboti zbiraju.

A na večar skoro pridzem z roboti,
umijem se, ňemam žadnej roboti.

Umijem še, začesac še pristrojim,
bo už pri mne kvarta paľenky stoji.

Jak vipijem jeden-dva poharički,
vežnem sebe falat chľeba do ručki,
gazda kriči: Pocce chlapani večerac,
po večeri nabijeme kečka zaš.⁸⁵

Viacero tanečných popevkov, pochádzajúcich z východného Slovenska, z prostredia juhoslovanských Rusínov v Báčke, ale aj od presídlencov z Rumunska (z bihorských hôr), žijúcich na Tachovsku v Čechách, môžeme zaradiť do podskupiny s charakteristickým incipitom *V Americe dobre žic, dobre žic*.

Samostatnou fabulou, obsahujúcou verše o rozpustilosti upracovaných robotníkov v deň výplaty, je pomerne rozšírená tanečná pieseň „o americkom mužovi“ a jeho skúsenostiach:

Americki men, robi každy dzeň.
Lem sebe rachuje keľo zašporuje
a keľo prepíše na tídzeň.

Mám kalap stari, Ieci mi z hlavi,
šati, mojo šati, Lem su same plati,
kupim sebe nove na pedu.

a) Prišol petnasti, ta i šesnasti:
Dvacatku, obaru, daj nam po poharu,
naj še napijeme, na pedu!

Rusíni, Ukrajinci — *Báčka*:

b) Jak prišla peda,
nič nám netreba.
Paľe! tu dolari,
daj nam po pohari,
da še napijeme,
na pedu!⁸⁷

Zo saloni von! Poľicman kommen!
Ñeška do lakopi, utre do roboti.
Zaplac pejc taľare — na pedu!

S kraju m'list dostal, bi m' daco poslal.
Šedňem za stoliček, napišem listeček,
pošľem žeňe stovku — na pedu!⁸⁶

Do V. skupiny sme zaradili piesne — listy a piesne o písaní listov. Tvoria ju špecifické skladby veršovanej korešpondencie s výrazným znakom — dialogizovanou formou. Niektoré z nich dokonca využívajú konštantné úvody ľudovej korešpondencie — pozdravenie a želanie zdravia. Do tejto skupiny sme zaradili aj piesne, ktorým síce chýbajú uvedené znaky, za základný motív ich skladby však pokladáme motív o písaní listov alebo o správach, ktoré si rozlúčení odovzdávali prostredníctvom písaného slova. Spomedzi takýchto rozhodne môžeme za najstaršie považovať tie piesne, v ktorých sa nepriamo odráža analfabetizmus a potreba tretej osoby nielen pri vybavovaní úradných povinností, ale aj pri vyslovovaní dôverných túžob:

Šňila še mi tamtej noci novina,
že me chtoška v cudzim kraju
spomina.

Spomina me moja žena u kraju,
že už od nej i porciju pitaju.

Pan notariš, naj odpišu mojomu,
žebi prišol z Ameriki do domu!
Jak on prišol z Ameriki do domu,
prituľil me ku serdečku svojomu!

Prituľil me a pobočkal šidzem raz.
Povic mužu, keľo ti peňezi maš?
Ñimam, ženo, Lem stodvacec taľari,
bo tam vecej zarobic mi ñedaľi.

Bo tam treba šumňe chodić, pivo pic,
bo tam ñemuš ñikdze vecej zarobic!⁸⁸

Do skupiny piesní-listov sú zaradené listy opustených písané do Ameriky i listy mužov z Ameriky rodinám, v ktorých možno rozlišovať pieseň-list ako dôvernú informáciu blízkej osobe a pieseň o reakcii na list.

Piesne-listy, svojim vnútorným etickým nábojom a reagovaním na životné situácie tvoria jednu z najvyhranenejších skupín vystahovaleckých piesní.

A mužú mij ľubij, nedaj mi bidity,
ber nja do Kanadi, budu s tobom žiti!
Budu tvoji ruki-nohi cilovati,
pridu do Kanadi, budu pracovati!⁸⁹

Dievčenská túžba je, ako v ľudovej ly-
rike vôbec, v týchto piesňach-listoch
vyjadrená expresívne. Na rozdiel od
bežných lyrických piesní však aj taký
častý motív, ako je rozlúčka, dostáva
v týchto piesňach novú hĺbku:

Tota Amerika, Iem na zarmuceňe!
Veľo a preveľo ľubosci rozžeňe.

Zabudz, miľi, zabudz, jak ja zabudala.
Teľo raz zaplačeš, jako ja plakala.

Teľo raz zaplačeš na bistrim jaročku
jak ja zaplakala, preľubi Janičku!⁹⁰

Vyjadrovanie mužov, ktorí pišu svojim
rodinám do starej vlasti, je zdržanlivej-
šie. V mnohých piesňach-listoch spozná-
vame po prvých veršoch kontaminované
motívy, najmä z piesní tretej skupiny:

Keď sedňem za stolik a začnem list
pisac,
ta pritom rozmišľam, co vam mam
napisac?

Perše vam napišem ten pozdrav
premiľi,
chtori patri dzecom, calej familiji . . .⁹¹

S týmto úvodom je kontaminovaný text
piesne *Tota Amerika krajina velika*.

Častým incipitom piesní-listov je vý-
čitka blízkym, že málo pišu. Práve
v týchto piesňach vystahovalec dáva cí-
tiť, že je v ďalekom svete:

Mila moja, premiľena, u tim cudzim
kraju,
ňemal ja už od ce pismo od forti
džulaju!

Opustená dievčina však vyjaví príčinu,
pre ktorú sa odmlčala:

Ja ci pisac ňebudzem, bo ja radňej
tam pojdzem,
bo ja čula, že ti trimaš frajirki
šidzem!⁹²

Príbuzný incipit piesní-listov otvára aj
celú podskupinu piesní, jednotnú v té-
me. To sú najmä piesne o manželskej
nevere opustených žien. Je to téma, kto-
rú stretneme ešte v predposlednej sku-
pine a spomínali sme ju už aj v druhej
skupine piesní, tam je však spracovaná
odlišne.

Tri ročki minulo na forti džulaja,
jak ja ce ňevidzel, ženo moja mlada!

. . .

Mam doma revolver, co šejsc raz
vistreľi.
Zastreľim ce, ženo, s druhim na
pojsceľi!

. . .

Aľe ja šanujem tote male dzeci,
darujem ci život až do tvojej šmerci.

. . .

Život ci darujem, žic s tebu ňebudzem.
Šak ja v Americe gavalírom budzem!⁹³

Neveru, hoci je jedným z najfrekvento-
vanejších motívov piesní o vystahova-
lectve, nájdeme skôr v piesni žartovnej
a tanečnej, ako v baladickej. Piesne-lis-
ty túto závažnú tému medziľudských
vzťahov riešili práve zverejnením obsa-
hu listu, čo by sme mohli nazvať aj sna-
hou o skolektívnenie, zospoločenšenie
zodpovednosti:

Včera večar pismo ja dostala.
Pisal mi muž, že ja še prespala!
A ja še ho ňeboju, ňeboju.
Čom ňeprišol z Ameriki domu?⁹⁴

Satirická kritika mravov a riešenia prob-

lému odchodom zo society do anonymi-ty nového sveta sa zračí z piesne, ktorú doteraz poznáme iba z jedného zápisu. Roku 1979 ju v Hanušovciach n. T. zapísal Štefan Socha:

Ach, prišlo mi, prišlo,
ejahoja, z Ameriki pismo,
bim še ponahľala,
ejahoja, ku mužovi frišno,
tralalalalala.

Ja mu odpisala,
ejahoja, že ja še prespala
s takim mladim panom,
ejahoja, co je za pisara,
tralalalalala.

Ked si še prespala,
ejahoja, poc do Ameriki.
Budze chlapec nošic,
ejahoja, hadbabne čepčiki,
tralalalalala.

Hadbabne čepčiki,
ejahoja, hadbabne viganki,
žebi ľudze znaľi,
ejahoja, že to od prespanki,
tralalalalala.⁹⁵

Posledný okruh piesní-listov tvorí tragická téma, správa o mužovej smrti. V piesni z Cejkova prišlo k tragédii na ceste po mori. Pieseň tvorí tesný prechod k početnej skupine vystahovaleckých piesní o ceste domov, grupujúcej sa okolo niekoľkých ústredných sujetov.

Fčera večar pismo ja dostala,
bim' miloho doma nečekala.
Celo z něho ribki okusali
a kostočki po verchu plivali.

...

ej, brat zo šestru veľku radosc maju,
že z gazdovstva vekši juš dostaňu!⁹⁶

VI. skupinu — piesne o návra-

te — tvorí niekoľko relatívne samostatných podskupín piesní, ktorých spoločnou témou je rozhodnutie vrátiť sa, cesta morom, cesta po Európe, príchod do rodnej obce, stretnutie s najbližšími, resp. poznanie premien, ktoré doma nastali.

Dva varianty piesne o skladaní účtov v dvoch rozdielnych prostrediach naznačujú, že túto skladbu nájdeme aj v iných oblastiach Slovenska. Pieseň zapísaná v Liptovskej Mare hovorí o rozhodnutí Liptákov vrátiť sa z Ameriky. Ukrajinský variant aktualizuje rozhodnutie „našich chlapcov“, ku ktorému dospeli v Uruguayi:

V americkom poli vtáčence spievajú,
už sa tí Liptáci domov poberajú.

Domov poberajú, peňazí nemájú,
narobia si žienkam, narobia si žiaľu.

Ide môj muž mladí, ide z Ameriki
a tak mi odpísal, že ma bude biťi.

Prečože bi si ma, muž môj mladí,
bijal?

Všetko ti porátam, čo si poposielal:

Dala som oráčom, dala som kopáčom,
za lúčku koseňá, za hnoj vivozenia.

Za ostatnie som si čižmički kúpila,
aby som ti, muž môj, bosá něchoďila.⁹⁷

Pomerne početnú skupinu piesní s incipitmi *Amerika vichvaľena*, *Amerika, žem veľika* a *Ameriku som zvandroval* poznáme zo zápisov z USA, z východného Slovenska, z Rovenskej oblasti USSR, ako aj z dolnozemskej Békéščaby.

Sujet piesne je zhodný. Najrozvinutejší je americký text z Danville, Pa. V niektorých variantoch chýba opis cesty morom, variujú aj motívy stretnutia s najbližšími. Za nepodstatné považujeme aj poradie miest, ktorými cez Európu vedie cesta do rodnej obce (Berlín

Praha, niekedy Prešporok, zvyčajne Košice, Prešov):

Amerika vichvalena,
širim švece pari nema.
Ejahoja, chto neveri, naj sprobuje,
paru centi zašporuje.

Ameriku som zvandroval,
paru centi zašporoval,
ej, paru centi, jednu stovku,
zbiram ja še do Nevjorku.

U Nevjorku šif laduju
co me na nej pošikuju.
Ej, agenci še dohvarjaju,
že tun šifkarti maju.

- a) Jak ja na tu šifu šidal
kamaratom mi dzekoval:
Ej, zbohom, zbohom, kamaraci,
bo ja idzem do svej vlasci!

Rovenská obl. USSR:

- b) Jak sme na šif pošedali,
nastred morja buri stali.
Ej, bijut vali, za valami,
što to, bože, bude s nami?

Jak me prišli na štred morja,
šifkapitan na nas vola:
Ej, chlapani mojo, modlice še,
velka burka, topime še!

- a) Jak me prišli do pristavu,
treni na nas už čekaju:
Ej, šidajce, Slováci, braci,
bo sce prišli do svej vlasci!

Rovenská obl. USSR:

- b) My sja bohu pomohli,
ta sja buri vstanovili.
Ščasno sme dišli do Bremu,
stadi nedaľeko domu.

Jak mi prišol do Berlína,
vipil ja tam pohar vina,
pohar vina červenoho,
až mi ličko rumenelo.

Cejkov:

A z Hamburku do Berlína,
tam dze pruski císar biva.
A z Berlína do Breclavi,
tam nam pivo pic davalí.

Jak mi prišol na štred Prahi,
pítali še, či ja zdravi?
Zdravi, zdravi, chvala bohu,
mam pežeži, idzem domu!

Hanušovce, Petrovce, Cejkov:

Ked mi prišol do Košici,
dal mi naľac šľivovici.
Ej, šľivovici, terkefici,
tej slovenskej šarkaňici.

. . .

Jak ja prišol do Prešova,
vitala me šestra moja:
Ej, vitaj, vitaj, miľi bratu,
skadzi ši mal na šifkartu?

. . .

A z Breclavi do Prešova:
Otvor dzverka, moja mila!
Otvor dzverka a daj ruku
ňescem ja znac Ameriku!

Jak mi prišol do valala,
žena vratka otvirala:
Ej, vitaj, vitaj, dušo draha,
davno ja tebe čekala!⁹⁸

Cejkov:

Jak ja prišol do valala,
vitala me matka stara:
Ej, vitaj, vitaj, čeľadňiku,
americki vandrovňiku!⁹⁹

Rovenská obl. USSR:

Jak jem prišol do valalu,
otec s mamou zavolali:
Vitaj, vitaj, sinu mladij,
v Americie hoduvanj!¹⁰⁰

Békeščaba:

Do svej vlasti, nu do dvora,
zavolav som: Mamo moja!
A ti sestra, podaj rúčku,
ja som skúsiv Ameriku!¹⁰¹

Anabázu cesty cez more a jej tragický koniec ospevujú aj piesne s incipitom *Kedz budzem isc z Ameriki domu, pomodlim še v Nevijorku bohu, alebo N'kecom išiou z Ameriki domou, modliu som sa matroziju k bohu*. Východoslovenskú pieseň publikovali I. Sedlák a L. Soták roku 1962 a pochádza zo Zemplínskeho Jastrabého. Stredoslovenský variant (vlastne jediná vystahovalecká pieseň v doteraz vydaných dvoch zväzkoch piesní autora), je zo zápisov Bélu Bartóka z roku 1915 a pochádza z Hiadeľa. Aj keď je metroritmická štruktúra piesní rozdielna, motivická výstavba je zhodná u oboch:

Zemplínske Jastrabie:

a) Ked budzem isc z Ameriki domu
pomodlim še v Nevijorku bohu.

Bo na vodze preveľika psota,
žaden dochtor ňespomáha človeka.

Žaden pľeban jeho ňespoveda,
ničto jemu čarnu trunu ňedá.

Lem voňi ho do platna okruca
a tak voňi ho do morja ruca.

Ribi z ňoho celo okusuju,
kosci joho po morju plivaju.

Včera večar pismo ja dostala,
žebim muža doma nečakala.

Čarnu pečac naňho uderili,
že voňi ho do morja rucili!

Žena muža horko oplakuje:
Dzeci mojo, chto vas vihotuje?

Šestra z bratom veľku radosc mali,
že z gazdovstva už vecej dostali.¹⁰²

Hiadeľ:

b) N, kecom išou z Ameriki domou,
modliu som sa matroziju k bohu.

Na tom mori tam je bida veľká,
tam nestojí človek o človeka.

Na tom šife takí pohrab majú,
ke tam zomrie, do vodi ho dajú.

Dva matrozi do vodi hodzili,
čiernu pečac nanho udzerili.

Čiernu pečac, veľki kus železa,
bi ho vciachlo do spodku do moria.

Šifkapitan listi adresuje,
čiernu pečac na ne udzeruje.

Jeho žienka smutní list dostala,
žebi muža domou nečakala.

Jeho žienka v našom kraji plače:
Dzietke drobné, kto vás chovac budze?

Brat a sestra listu boli radi,
že z majetku vašú čiastku brali.

Jeho celo ribki objedajú,
jeho kosci po mori plávajú.¹⁰³

Podobným incipitom *Ked ja išol z Ameriki do domu, poštretnul ja kamarata na koňu* začína sa aj celá podskupina piesní, vynechávajúcich zážitky z cesty a riešiacich situáciu, ktorú Amerikán spozná po príchode, a to márnivosť a manželskú neveru ženy. Hoci všetky doteraz zapísané varianty pochádzajú len z dvoch lokalít z východného Slovenska, prinášajú viaceré rozuzlenia a riešenia.

Ket mi išol z Ameriki do domu,
štretnul mi tam kamarata na koňu:
Kamarace, lebo brace, co nove?
Či neľubja moju ženu panove?

Neľubja ju, sama chodzi za ňima,
až še za ňu šire poľo rozvija.

Šak vona už i pres tebe vižije,
co jej pošleš, ta s pánami prepíje!
(Kadzi švita a už je na valale,
roskazuje fľaški piva, poháre!)

A vi, pani, vipijce z toho vina,
bo mňa prišol z Ameriki taki list,
bo mňa prišol z Ameriki taki list,
že muj muž ma z Ameriki domu
prijsc!

(Keď ja prišol z Ameriki do domu,
štvero dzeci skakali s peca dolu.
A každé ľem oznamuje novini,
jak panove ku maceri chodzili!)

A už idze, už je na šted valala.
Píje vinko, ukazuje taľare.
Americke pišnički sebe špíva
a žena mu pod oblakom zamglíva.

Ešči pujdzem svojo dzeci opatrec,
a na ženu aňi bokom popatrec!
Zbohom, zbohom, dzeci mojo, šak to
nič,
ňebudzem ja z vašu matku vecej žic!

(... ľem ja pojdzem na Ćeskú,
doňešem ja sebe švarnu ňevestu.)¹⁰⁵

Jaj, bože muj, co som sebe zrobila,
dzecom oca, sebe muža stracila.
Dzecom oca, sebe muža takoho,
co ňebulo na tím švece ľepšoho!¹⁰⁴

Ukrajinský variant prináša len malé odchýlky od uvedeného textu (miesto pánov či učiteľa je príčinou nešťastia „mladij vojak“). Podstatnejší rozdiel je opäť v závere. Neverná žena, keď sa dopyčuje o mužovom návrate, reaguje bez príznaku pokory:

A keď pride, ta ja šja ho nebojim.
Šak ja šja mu pid oblačkom
postavim!¹⁰⁵

Do skupiny piesní o návrate zaraďujeme aj skladby, ktoré podobne ako klasické

folklórne piesne vyjadrujú tragiku dlhého, neraz nedobrovoľného rozlúčenia a po návrate spoznanie straty najbližších.

Keď ja išol z Ameriki do domu,
poštretnul ja moju milu na pošu:
Mila moja, premlíena, jak še maš?
Ći tam žije išče moja stara mac?

Ach, nežije, ach, nežije, nežije,
bo ona už v tej čarnej zemi hñije!
Kebim bul znal, že mi matka nežije,
bul bim ostal v americkej krajine.¹⁰⁷

Do VII. skupiny, medzi piesne-spomienky radíme také hudobno-poetické útvary, ktoré evidentne vznikli už po skončení obdobia vysťahovalectva za prácou do Ameriky. Skôr by sme mohli povedať, že vznikli ako odraz konfrontácie čias biedy s našou povojnovou súčasnosťou. Hoci piesne tejto skupiny vychádzajú z melodiky ľudových piesní a v textovej zložke zachovávajú štruktúru ľudovej piesne, prinášajú novú kvalitu najmä v hodnotení ekonomických, sociálnych a kultúrnych premien, ktorými prešlo celé Slovensko, najmä však jeho najchudobnejšie, severné a severovýchodné oblasti v rokoch budovania socializmu. Práve táto skupina najnovších piesní cez osobnostnú skúsenosť tvorcov dokazuje, že nie avanturizmus, nie vrozené sklony k vandrovaniu, ani nie túžba po zväčšovaní bohatstva, ale nevýslovná bieda a snaha uchovať svoje rodiny viedla státisíce Slovákov, východoslovenských Ukrajincov, juhoslovenských, maďarských i rumunských Slovákov, Rusínov a Ukrajincov k odchodom. Bola to láska k domovine, k rodine, k svojmu spoločenstvu, ktorá veľkú časť z nich priviedla späť domov.

Pieseň z Petroviac pri Hanušovciach n. T. podobne ako väčšina z tých, o ktorých sme doteraz v súvislosti s touto obcou hovorili, pochádza z repertoáru Amerikána Michala Vargu (77-roč.).

Veľka bida na Sloveňsku, bars veľka
bula,
kruta vojna veľa ľudzi bars poničila.
Amerika volala mocnich chlapoch
Sloveňska:
Pricce chlopi, zarobice na co vam
treba!

V Amerike veľka hojnosc i radojse
bula.
V kraju moja frajiročka še vidavala.
Ket ja prišol do domu, šerco vo mňa
plakalo,
to za moju frajiročku bars banovalo.

Buľi časi, krute časi, vecej ňebudu.
Šicke, co jich prežívali, na ňich
zapomňu.
Mi še dobre tu mame, chleba, šickoho
mame
a na život v Amerike ľem
spominame.¹⁰⁸

Pieseň zapísaná v Hladovke už zobec-
ňuje. Je to spomienka na život v chudo-
be, ktorý ľudí vyhánal do cudziny.

Orava, Orava, smutna ješ bivala.
Chleb še tu zakončel, bida začinala.
Oravci, biedaci, biedzili v chudobe,
robili v cudzine-bidlenta uboge!
Oravska dievčina neraz poplakala,
kedy kohanecka ve šviat vipraviala.
Nebudeme smuťiť, to ľem spominame,
jak se čenzko žilo na hornej Orave!¹⁰⁹

Jedným z najstarších zápisov piesne-
spomienky je textový variant známej
a všeobecne po celom Slovensku rozší-
renej vystahovaleckej piesne. V Pavlov-
ciach nad Uhom bola zapísaná ešte roku
1951. V príspevku *K problematike vzní-
ku nového folklóru na Slovensku* ju
publikovala Božena Barabášová. Na pre-
mene tejto piesne dokumentovala prvé
kroky k formovaniu piesní s novým ob-
sahom, odrážajúcim socialistické preme-
ny na Slovensku:

Kec še Slovák do cudzini vibiral,
na hrunočku, za valalom zavolal.
Zavolal vun, zavolal vun po dva raz:
Zbohom ocec, zbohom matko, šestra,
brat.

Žem sloveňska, žem sloveňska, rodna
ši,
buľi na ce mocno ukrutne časi!
Dzeci še ci v cudzim švece tulali,
kedz tu doma svoho chleba ňemali.

A mi teraz, mi teraz ňemušime,
bo mi teraz doma roboti mame!
Budujeme, budujeme fabriki,
ňetreba nam už do tej Ameriki...¹¹⁰

Slovenské piesne o Amerike, ako sú-
časť širšej skupiny piesní o vystahova-
lectve, tvoria ich najrozsiahlejšiu a ume-
lecky i tematicky najvypracovanejšiu
časť. V našom príspevku sme sa pokúsili
ukázať, že piesne o Amerike tvoria je-
den uzavretý tematický cyklus so sied-
mimi pomerne výraznými skupina-
mi. Hoci práve jeho publikovanie
by malo prispieť k povzbudeniu zbe-
rateľsko-výskumnej aktivity a štú-
dia aj ďalších skupín folklórnych
piesní, ako sú napr. piesne sezonár-
ske a piesne zahraničných Slovákov,
ktoré už evidentne vznikli v pro-
strediacich ich nového života, nepred-
pokladáme, že by sa skupina piesní
o Amerike ešte rozšírila o iné tematické
podskupiny. Predpokladáme však zvýše-
nie počtu doteraz známych variantov
najfrekvencovanejších spracovaní, pred-
pokladáme i možnosť objavenia niekoľ-
kých nových, neznámych sujetov, ktoré
doteraz na Slovensku ani na Dolnej ze-
mi neboli zapísané. Myslíme si, že pre-
dovšetkým v Amerike, medzi prísluš-
níkmi najstarších vystahovaleckých sku-
pín, rovnako však aj v Južnej Amerike,
Austrálii, vo Francúzsku a pod. môžeme
očakávať i piesne, u nás zatiaľ neznáme.
Základné typy piesní o vystahovalectve,
publikované v našom príspevku, nasved-

čujú, že si táto špecifická tvorba zaslúži pozornosť nielen dnes, keď si pripomíname storočnicu od počiatkov slovenského sociálneho vystahovalectva do USA, ale vôbec ako jeden zo špecifických spôsobov odrazu neradostnej skutočnosti života pracujúcich vrstiev na počiatku priemyselnej revolúcie kapitalizmu. Už vyššie sme zdôraznili, že piesne tohto pomerne uzavretého tematického cyklu vyjadrujú v skratke poetického zobrazenia životné skúsenosti nielen jednotlivcov, ale celých spoločenstiev v období necelých päťdesiatich rokov na konci minulého a v prvých desaťročiach dvadsiateho storočia.

Z vývojového hľadiska tvoria piesne o vystahovalectve, ako vyhranená tematická skupina, jednu z posledných skupín spontánne vznikajúceho, kolektívom preberaného a šíreného folklóru. V porovnaní s vývinove mladšími tematickými skupinami folklóru, najmä s piesňami o Slovenskom národnom povstaní a piesňami o združstevňovaní dediny, uchovávajú si piesne o vystahovalectve ešte pomerne tesnú spätosť s klasickým tradičným folklórom v poetike, melodike, tanečnej funkcii atď. Piesne o vystahovalectve sú celoslovenským javom. Hoci sme našu systematiku ilustrovali predovšetkým východoslovenskými zneniami, keďže na východnom Slovensku, najmä na Spiši, Šariši a Zemplíne sa piesne tohto druhu vyskytujú v spevnom repertoári doteraz a častejšie ako v iných oblastiach Slovenska, piesne o vystahovalectve sa spievali a čiastočne i dnes spievajú po celom Slovensku, i v prostrediach zahraničných Slovákov. Ich porovnanie s početnými piesňami o vystahovalectve Ukrajincov a Rusínov v Južoslávii, v Bábke a poslovenčených Ukrajincov-Rusínov presídlených po roku 1945 do českého pohraničia svedčia nielen o spoločných životných skúsenostiach príslušníkov týchto národov ale aj o genetickej príbuznosti folklórnej tvorby vôbec. Bolo by zaujímavé porovnať

túto časť slovenského folklóru s ľudovou umeleckou tvorbou ďalších okolitých národov. Vychádzame totiž z predpokladu, že spoločné osudy väčšiny príslušníkov tzv. novej imigrácie nájdú aj v poetickom zobrazení príbuzný uhol pohľadu.

V porovnaní s klasickým tradičným folklórom majú piesne o vystahovalectve viac spoločných znakov s piesňami regrútskymi a vojenskými. Je to najmä motiv lúčenia s milou a príbuznými, nové zážitky a životné skúsenosti na vojenčine, návrat domov. Majú s nimi tiež spoločnú črtu využívania cudzojazyčných lexikálnych prvkov. Opis odchodu z domu a zážitkov s príslušníkmi iných národov, často pochádzajúcich z vyšších tried, žaloby na ich vzťah k najímaným robotníkom, ponúka možnosť porovnávať piesne o vystahovalectve so sezonárskymi, na Dolnej zemi aj s tzv. sluhovskými, želiarskymi piesňami.

Hoci v podstate všetky vystahovalectké piesne odrážajú v obsahovej zložke jasne pociťovanú sociálnu tematiku, hovoria o namáhavej a nebezpečnej práci, veľká časť z nich sú buď nové texty na všeobecne rozšírené tanečné piesne, *karričky* či *krúcené*, alebo sú v poetikej i hudobnej zložke novými skladbami s tanečnou funkciou. Táto zdanlivá rozpornosť medzi obsahovou stránkou na jednej strane a formovou a funkčnou stránkou na strane druhej nám však vlastne odhaľuje ich spôsob komunikácie ako jednu z črt tejto špecifickej vrstvy slovenského piesňového folklóru.

Spoločenské, sociálne a kultúrne premeny, ktoré u nás nastali po roku 1945 a najmä po Februári 1948, vymazali zo života súčasných generácií sociálne príčiny vystahovalectva a ním v minulosti vyvolanú tvorbu folklórnych piesní, ako umeleckého odrazu tohto javu na život jednotlivcov, sociálnych skupín i celého národného spoločenstva. Ak sa dnes stretávame s piesňami o vystahovalectve už ako s hodnotou minulosti prevza-

tou príslušníkmi mladších generácií, potvrdzuje nám to zároveň, že podľa známej zákonitosti vývoja folklóru určitá časť týchto skladieb splynie so všeobecným spevným repertoárom, tak ako piesne odrážajúce životné skúsenosti príslušníkov národného kolektívu spred mnohých stáročí. Piesne o vysťahovalectve považujeme za historicky uzavretý cyklus. To však neznamená, že by sme nemali vynakladať úsilie už v čase jeho ústupu z aktuálneho repertoáru hlbšie spoznávať všetky súvislosti jeho pôsobenia v kultúre a spôsobe života nášho ľudu.

V Amerike si pred pár rokmi pripomenuli 200. výročie osnovania USA. Bola to pre mnohých príslušníkov príležitosť prejavíť záujem o svojich predkov a kultúru krajiny, z ktorej pochádzali. V tom čase sa v USA rozvinulo priam hnutie „pátrania po pôvode“. Medzi americkými Slovákami sa jeho vplyv odrazil vo zvýšenej aktivite, ba i oživení činnosti početných spolkov, súborov a skupín pestujúcich slovenské folklórne umenie. S potešením sme mohli konštatovať, že najlepšie z nich, ktoré sme privítali aj na folklórnych festivaloch v ČSSR, hoci pracujú v menej praj-

ných podmienkach ako súčasné folklórne telesá na Slovensku, reagujú veľmi živo a citlivo na úspechy progresívneho vývoja scénického uvádzania hudobného a tanečného folklórneho umenia v našej vlasti. Netaja, že naše popredné telesá sú pre nich vzorom v dramaturgickej, choreografickej i kompozičnej práci. Tak zväčša mladí ľudia z tretej i štvrtej generácie amerických Slovákov vedome siahajú po slovenskom folklóre ako jednej zo súčastí súčasnej slovenskej národnej kultúry.

Storočnica počiatkov masového slovenského sociálneho vysťahovalectva, ktorú si v súčasnosti pripomíname, bola impulzom k intenzívnejšiemu štúdiu kultúry amerických Slovákov a zahraničných Slovákov vôbec. Ľudové piesne o sociálnom vysťahovalectve, vznikajúce v starej vlasti i v podmienkach nového domova, ktoré sú dnes korpusom s bezmála 140 číslami, rozširujúci sa záujem o ich poznávanie a zhromažďovanie potvrdzujú, že svojou historicko-poznávacou a esteticko-etickou hodnotou si vytvorili priestor pre zaradenie do základného fondu slovenského folklórneho bohatstva.

POZNÁMKY

- 1 HANZLÍK, J.: Začiatky vysťahovalectva zo Slovenska do USA a jeho priebeh až do roku 1918, jeho príčiny a následky. In: Začiatky českej a slovenskej emigrácie do USA. Bratislava 1970, s. 49.
- 2 Na rozdiel od maďarských prameňov označujúcich termínom „Dolná zem“ južné kraje (župy) bývalého Uhorska a dnešného Maďarska, v slovenskej literatúre odbornej i populárnej sa zaužívalo chápanie obsahu termínu tak, že sa ním označuje vo vzťahu k Slovensku celé územie na juh od súčasných hraníc SSR. Takto používa termín slovenská historiografia, jazykoveda, etnografia a folkloristika.

- 3 Uvedieme aspoň základné práce, v ktorých je citovaná aj rozsiahla staršia literatúra: SIRÁCKY, J.: Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí. Bratislava 1966 (prvé vyd.), Martin 1971, s. 298 (druhé nezmenené vydanie). — Začiatky českej a slovenskej emigrácie do USA v období I. internacionály. Zborník statí. Bratislava 1970, s. 335. — BIELIK, F. — RAKOŠ, E.: Slovenské vysťahovalectvo. Dokumenty I.—III, Bratislava 1969, 1972, 1976. — HANZLÍK, J.: Slovenské vysťahovalectvo na prahu imperializmu. Geografický časopis, 3, 1962, č. 3; TEN ISTÝ: Vysťahovalectvo z východného Slovenska

- od druhej polovice 19. storočia do roku 1918. In: Príspevky k dejinám východného Slovenska, Bratislava 1964. — TAJTÁK, Z.: Východoslovenské vystahovalectvo do prvej svetovej vojny. Nové obzory. Košice 1961, s. 231. GOSIOROVSKÝ, M.: Z histórie česko-slovenských vzťahov. K 60. výročiu vzniku spoločného štátu Čechov a Slovákov a 10. výročiu česko-slovenskej socialistickej federácie. Bratislava 1978, s. 226.
- 4 BLANÁR, V.: Vplyv bulharčiny na jazyk Slovákov a Čechov v Bulharsku. Jazykovedný zborník V., 1951, s. 97—122. — ONDRUS, P.: Z komparatívnej frazeológie slovenského Komlóša. Jazykovedné štúdie, 9, 1966, s. 211—223; TEN ISTÝ: K otázke jazykového kríženia a miešania. Sborník FFUK X. 1958, s. 66—78; TEN ISTÝ: Stredoslovenské nárečia v Maďarskej ľudovej republike. Bratislava 1956, s. 318. — ŠTOLC, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. (Zvuková a gramatická stavba.) Bratislava 1968; TEN ISTÝ: Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku. Bratislava 1949, s. 541. — WINTER, E.: Význam slovenskej emigrácie v Nemecku pre vývoj slovenského jazyka. Slovenská literatúra, 3, 1956, s. 312—316.
 - 5 AUERHAN, J.: Pokus o demografiu zahraničných Čechů a Slováků. Československá vlastivěda, Řada II-Národopis. Praha 1936, s. 97—139. — PETROV, A.: Národnostná mapa Uher podle úředního lexikonu z r. 1773. Praha 1924. — SVETONĚ, J.: Slováci v Maďarsku. Príspevky k otázke štatistickej maďarizácie. Bratislava 1942; TEN ISTÝ: Slováci v európskom zahraničí. Bratislava 1943; TEN ISTÝ: Slovenské vystahovalectvo v období uhorského kapitalizmu. Ekonomický časopis, 4, 1956, s. 171—191.
 - 6 Staršiu literatúru pozri v prácach J. Síráckeho a v ďalších monografiách ako URBANCOVÁ, V.: Počiatky slovenskej etnografie. Bratislava 1970, s. 385. — BEDNÁRIK, R.: Slováci v Juhoslávii. Materiály k ich hmotnej a duchovnej kultúre. Bratislava 1966, s. 386. — Pozri aj zborníky: Tradičná kultúra Slovákov vo Vojvodine. Zborník prác z vedeckej konferencie v Novom Sade, 22.—24. októbra 1970. Novi Sad 1974. — Slováci v zahraničí. Zborník Ústavu pre zahraničných Slovákov I. 1971, II. 1974, III. 1979, IV.—V. 1979. — Národopis Slovákov v Maďarsku. Vydala Maďarská národopisná spoločnosť I. 1975, II. 1979. — Spoľahlivým prameňom sú ďalej bibliografie: CEROVIČ, E.: Ogljed bibliografie radova o jugoslovenskim Slovaci-ma (Radovi objavljeni u Jugoslaviji). Sa-vetovanie o tradicionalnoj kulturi Slova-ka u Vojvodini. Novi Sad-Bački Petrovac 22.—25. okt. 1970. Bibliografia prináša zoznam 241 prác o hmotnej a duchovnej kultúre. Obdobnú bibliografiu vydala tá istá autorka aj z problematiky štúdia ľudovej kultúry Ukrajincov-Rusinov vo Vojvodine. In: Tradicijna kultura jugo-slovjanskih Rusinoh. Novi Sad 1971.
 - 7 ČULEN, K.: Slováci v Amerike. The Slovaks in America. Črty z kultúrnych dejín. Martin 1938, s. 579; TEN ISTÝ: Dejiny Slovákov v Amerike. Bratislava 1942, zväzok 1. s. 278 + 48, zv. 2, s. 261 + 48. — KOTČKA, J.: Short Slovakian Bibliography. Pittsburgh, Pa., National News Print (1935), s. 16.
 - 8 JAKEŠOVÁ, E.: Krajanía, Slováci v zahraničí. Súpis literatúry o dejinách a živote krajanov, Slovákov v zahraničí za roky 1946—1966. Bratislava, Univerzitná knižnica 1967, s. 96; — ŠTĚDRONSKÝ, F.: Bibliografický přehled prací k dějinám Čechů a Slováků v USA od počátku devadesátých let 19. století. In: Začiatky českej a slovenskej emigrácie do USA. Bratislava 1970, s. 314—333. — JAKEŠOVÁ, E.: Přehľad novšej literatúry o dejinách a živote krajanov, Slovákov v zahraničí (Produkcia z rokov 1966—1968). In: Slováci v zahraničí I. Zborník Ústavu pre zahraničných Slovákov. Martin 1971, s. 213—270. — HALAŠA, P. — CHORVÁT, S.: Provizórny súpis americkej krajskej tlače (knihy, brožúry, kalendáre, 1886—1947). Martin 1969, s. 313. — SVEHLÁK, S.: Bibliografia etnografickej a folkloristickej literatúry o živote a kultúre Slovákov vo svete (so zvláštnym zreteľom na Dolnú zem). Do roku 1975. Rukopis, 1120 jednotiek.
 - 9 MARX, K.: Kapitál I. Praha 1953, s. 679. — LENIN, V. I.: Spisy XIX, Bratislava 1954, s. 452.
 - 10 MARX, K.: c. d. Kapitál I., s. 677.
 - 11 LENIN, V. I.: Kapitalizmus a emigrácia robotníkov. In: c. d., Spisy XIX, s. 452.
 - 12 Podľa tabuliek Encyklopédia Britanica, Chicago — London — Toronto 1946, vol. XV. 467. (Citované podľa B. Šindelára, Kořený a povaha českého vystěhovalectví za kapitalizmu. In: Začiatky..., c. d., v pozn. 8, s. 25—26.
 - 13 BIELIK, F. — RÁKOŠ, E.: c. d., Slovenské vystahovalectvo I., s. 10—11.
 - 14 Tamtiež, s. 15—16.

- 15 VIATOR (WATSON), S.: Národnostní otázka v Uhrách. Brno 1913.
- 16 SIRÁCKY, J.: Dolnozemskí Slováci ako vysťahovalci do zámoria koncom 19. a v prvých desaťročiach 20. storočia. Slováci v zahraničí 4—5, 1979, s. 84—116.
- 17 Pozri tamtiež Siráckeho citáciu z práce maďarského historika SZANTÓ, M.: Magyarok a nagyvilágban. Budapest 1970.
- 18 BIELIK, F. — RÁKOŠ, E.: c. d., Slovenské vysťahovalectvo, s. 21. Pozri aj BIELIK, F.: Storočnica slovenského vysťahovalectva do zámoria. In: c. d., Slováci v zahraničí, s. 5—8.
- 19 Tamtiež, s. 21.
- 20 Tamtiež, s. 23.
- 21 STODOLA, E.: Štatistika Slovenska. Martin 1912, s. 85.
- 22 VESELÝ, Š.: Prvé slovenské spolky v Spojených štátoch amerických. In: c. d., Slováci v zahraničí, s. 53.
- 23 BIELIK, F.: Príspevok k dejinám slovenských regionálnych spolkov do roku 1918. In: c. d., Slováci v zahraničí, s. 60.
- 24 Tamtiež, s. 60.
- 25 GOSIOROVSKÝ, M.: Z histórie česko-slovenských vzťahov. Bratislava 1978, s. 21. Od toho istého autora k predmetnej problematike pozri: Dejiny slovenského robotníckeho hnutia 1848 až 1918. Bratislava 1958. K podielu americko-slovenského proletariátu na vznik ČSR. In: Ke vzniku ČSR, Praha 1958, s. 171—184.
- 26 Od často citovaného „Bulletinu“, dvojstranového informátora „Čo nového vo svete“ a „Čo nového doma“, ktorý vydával pracovník konzulátu Rakúsko-uhorskej monarchie v Pittsburgu J. Slovenský (r. 1885), cez Amerikánszko-Szlovenske Noviny (vychádzajúce v šarišskom nárečí, r. 1886), Novú vlasť, ktorú ako prvé noviny v spisovnej slovenčine začal r. 1888 vydávať E. Sch. Markovič, cez rok 1889, v ktorom v Amerike vychádzalo viac ako 200 slovenských tlačí ročne. V roku 1901 vychádzala Jednota v 15 000 náklade, Amerikánsko-slovenské noviny v 14 000, Slovák v Amerike v 5000, Slovenská Pravda v 1500 a Bratstvo v 1000 exemplároch. Haus-Hof und Staatsarchiv Wien, Pa, XXXIII, krab. 68. Cit. podľa Bielik Fr.: Príspevok k dejinám slovenských regionálnych spolkov do roku 1918. In: c. d., Slováci v zahraničí, s. 60—61.
- 27 HANZLÍK, J.: c. d., s. 87 (poznámka č. 73).
- 28 POLÁKOVÁ, Š.: Z histórie slovenského divadla v New Yorku a Chicagu do roku 1945. In: c. d., Slováci v zahraničí, s. 144—
160. Tu aj ďalšia literatúra k problematike.
- 29 Tamtiež, s. 155.
- 30 Tamtiež, s. 157.
- 31 Tamtiež.
- 32 Tamtiež, s. 158.
- 33 BIELIK, F. — VESELÝ, Š.: Korešpondencia vysťahovalcov ako významný prameň poznania života a dejín krajanov. In: c. d., Slováci v zahraničí, s. 227—251.
- 34 Ako príspevok k precizovaniu terminológie používanej v súvislosti so štúdiom vysťahovalectva, konkrétne potom života a kultúry zahraničných Slovákov, pripomíname, že na rozdiel od obsahu pojmov „vysťahovalci“, „emigranti“, ktoré sme sa pokúsili osvetliť v úvode tejto štúdie, ktorými označujeme príslušníkov národa z prvej generácie tých čo odišli z vlasti a usadili sa v novom prostredí, pod označením „americkí Slováci“, podobne ako „juhoslovanskí“, „rumunskí“, „maďarskí“, „francúzski“ Slováci, rozumieme zásadne až príslušníkov druhej a ďalších generácií Slovákov, pochádzajúcich z vysťahovalcov, prípadne emigrantov, ktorí sa hlásia k slovenskej národnosti i vtedy, keď sú už štátnymi príslušníkmi ich novej vlasti.
- 35 HANZLÍK, J.: c. d., s. 69. Ako udávajú štatistiky vysťahovalectva, v rokoch 1901—1910 odišlo do Ameriky 332 446 Slovákov. Z toho len za rok 1905 52 368. Vysťahovalecká štatistika v USA však roku 1910 narátala „len“ 284 444 Slovákov (116 474 z nich sa narodilo na Slovensku a 117 970 už tvorili Slováci narodení v Amerike z rodičov narodených na Slovensku). Z prameňa sa nedozvieme o možnosti resp. percente tzv. miešaných manželstiev. Iste nebolo zvlášť početné. Štatistickí a historici však upozorňujú na skutočnosť, že asi 1/4 prisťahovalcov sa po čase pravidelne vracia do vlasti (*Amerikáni*). V rokoch 1911—1920 sa vysťahovalo 151 663 Slovákov ešte stále prevažne do Ameriky. Buržoázna Československá republika nielen že nezastavila, ale ešte zväčšila počet vysťahovalcov zo Slovenska, a to aj napriek známym zákonom USA z rokov 1921 a 1924, ktoré citeľne obmedzovali početnosť tzv. „now imigration“. V rokoch 1920—1934 sa na americký kontinent vysťahovalo 131 048 Slovákov. Lenže vzrástol aj počet vysťahovalcov do európskych krajín; tých za rovnaké obdobie bolo 62 907. Tieto údaje (čerpané z c. p., Bielik Fr. — Rákoš E., s. 38) uvádzame v poznámke najmä preto, že v tejto stati si

- všímame len špecifickú skupinu piesní o vystahovalectve — *piesne o Amerike*.
- 36 Označenie *piesne o Amerike* ako synonymum termínu *vystahovalecké piesne* používa v podnetnej štúdiu aj BURLASOVÁ, S.: Sociálna tematika v ľudovej piesni a jej vývin. Slov. Národop. 26, 1978, s. 51—70.
- 37 Zberateľ I. Sedlák zapisoval a spracoval pre SNS pri SAV Piesne z Cejkova a Barce. SNS, inv. č. 559/73 — Zemplínske piesne I-XIII z obcí Cejkov, Barca, Hrčel, Novosad, inv. č. 564/73, 604—608/74, 615—616/74, 626/74, 642/75 a 686/76 — čo tvorí asi 1400 piesní.
- 38 Archívny fond SNS je už viac ako rok nedostupný. Museli sme preto vychádzať iba z materiálov, ktoré zberateľ I. Sedlák pred časom publikoval v Nov. Obz. SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: Ameriku som zvandroval. (Vystahovalectvo v ľudových piesňach južného Zemplína podľa zápisu z rokov 1953—1955). Nov. Obz. 4. Košice 1962, s. 291.
- 39 Zbierky H. Tešínskej a Š. Sochu z Hanušoviec nad Topľou, okr. Vranov, budú po využití v Čs. rozhlase uložené v SNS pri SAV. Na výzvu autora štúdie vysielanú v Čs. rozhlase sa ako spoluorganizátori zberateľskej akcie prihlásili aj členovia „Klubu priateľov ľudovej hudby“ pri Čs. rozhlase.
- 40 Rkp. zbierka ŠVEHLÁK, S.: Výskum tradičnej kultúry juhoslovanských Slovákov z rokov 1966—1969.
- 41 MUŠINKA, M.: Folklor Rusyniv Vojvodiny. (Citované podľa rukopisu z roku 1974) — Podľa M. Mušinku citujeme aj materiál ním prevzatý zo zbierok: BINDAS, D. — KOSTELNÍK, O.: Južnoslovjanskich Rusinoch narodni pisni. U menu Ruskoho Narodnoho Prosvitnoho Družstva pozberali i ušoreli... Ruski Kerestur 1927, s. 152. — VRABEL, M. A.: Russkij solovej. Narodnoja lira, ili sobraňje narodnych pišnje na raznych ugro-russkikh naryčiach. Knigopečatnja „Kelet“, Ungvar 1890, s. 176. — K problematike pozri aj: CEROVIĆ, E. O.: Ogljed bibliografije radova o jugoslavenskim Russinima i Ukrajincima. Zbornik Tradicijna kultura jugoslavjanskich Rusinoh. Novi Sad 1971, s. 288—308.
- 42 BURLASOVÁ, S.: c. p., s. 51—70, pozn. č. 36. Sú to piesne z obcí: Hrochof, Lipt. Mara, Hladovka, Zuberec.
- 43 Slovenský spevník I. 500 ľudových piesní slovenských. Usporiadal Karol Plicka. Bratislava 1961.
- 44 ROBEK, A.: Účasť Zdeňka Nejedlého pri vydávaní ľudových piesní. Slov. Národop. 26, 1978, s. 320.
- 45 MELICHERČÍK, A.: Slovenský folklór. Chrestomatia. Bratislava 1959.
- 46 MIŠÍK, S.: Piesne ľudu slovenského. Zosbit 1. Piesne zo Spiša. Martin 1898, s. 100, č. 249.
- 47 MELICHERČÍK, A.: c. d., s. 763—770.
- 48 MUŠINKA, M.: Z hlybyny vikiv. Antologija ustnoj narodnoj tvorčosti Ukrajinciv Schidnoj Slovaččini. Prjašev 1969, s. 205.
- 49 BURLASOVÁ, S.: c. p., s. 52.
- 50 Tamtiež, s. 65.
- 51 Spievala Alžbeta Šimková, rod. Vasiľová (nar. 1924). In: SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: c. d., s. 291—312.
- 52 Tamtiež, s. 309.
- 53 Tamtiež, s. 304.
- 54 Tamtiež, s. 306—307.
- 55 Tamtiež, s. 299. Spievala Maria Repáš, rod. Goga (nar. 1905).
- 56 PLICKA, K.: c. d., Slovenský spevník I, s. 120, č. 87 zapísané u krajanov v Passaic, N. J., USA. — K. Plicka ako člen matičnej delegácie do USA roku 1935 bol doteraz jediným folkloristom vyslaným s úlohou robiť folkloristický výskum.
- 57 BINDAS, D. — KOSTELNÍK, O.: c. d., (v poznámke čís. 41), s. 25—26.
- 58 Piesne s incipitom *Keť som sa ja, z nášho kraja...* zapísal S. Švehlák v rokoch 1966—1968. Spievali: Michal Ďarmocký (14. 11. 1966), Juraj Ondřík (17. 9. 1967) — obaja zo Starej Pazovy. Jano Fodor (8. 12. 1968) z Boľoviec, teraz žijúci v Kovačici.
- 59 C. d., Slovenské ľudové piesne, IV. s. 233, č. 223.
- V Ameriki taki biznis,
kébis mila vedela.
Keď ja prídem s práce domou,
mokrú mi je košeľa.
Štyria mi ju vistiskajú,
v čistej vode viplakajú,
kebis mila videla,
plakat bi si misela!
- 60 PLICKA, K.: c. d., Slovenský spevník, s. 77, č. 15.
- 61 Základný text z Hanušoviec nad Topľou spievala Marta Lehetová, rod. Sochová, nar. 1954, učiteľka ZDS, podľa piesne J. Vargu z Petroviec (nar. 1893). Zapísal Š. Socha roku 1979. Text z Cejkova spievala Helena Tóthová, 28-ročná. Pozri c. d., Sedlák I. — Soták L., s. 297.
- 62 Hanušovce nad Topľou. Spievala Marta Lehetová, nar. 1954. Zapísal Š. Socha (1979).
- 63 Spievala Helena Tóthová, rod. Falatovi-

- čová. Zapísal Sedlák I., Zemplínske piesne VIII., archív SNS č. 72.
- 64 BINDAS, D. — KOSTELNÍK, O.: c. d., s. 28—30.
- 65 Text z Cejkova spievala Helena Karoliová, rod. Vargová, 28-ročná a Alžbeta Santová, rod. Bajková, 38-ročná. Zapísal I. Sedlák — Zemplínske piesne VIII., archív SNS, s. 86. Pieseň z Jalinky spievala 53-ročná Zuzana Hricok. Roku 1963 zapísal M. Mušínska.
- 66 SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: c. d., s. 311—312.
- 67 Spievala E. Soboňová, presídlená z Rumunská. Zapísal M. Mušínska 29. 11. 1974.
- 68 BINDAS, D. — KOSTELNÍK, O.: c. d., s. 28—29.
- 69 Pieseň *Prostred ve Francie, krčma malovaná* pochádza z obce Piliscev a má 4 strofy. Pozri v zbierke: KÁLMANFI, B.: *Rozmarín zelený*. Slovenský folklór z okolia Esztergomu. Budapešť 1973, s. 44.
- 70 Pre vznik a pretrvanie piesne, ako je známe, treba silný, pôsobivý impulz. Nemienime tvrdiť, že tá či oná udalosť pôsobila na vznik piesne priamo. Považujeme však za potrebné odcitovať niekoľko postrehov historiografa prvých slovenských spolkov v Amerike, Ignáca Gessaya. V inej súvislosti ich pripomína Štefan Veselý. Traduje sa, že prvý slovenský spolok v Amerike vznikol roku 1883 v New Yorku. Väčšina členov pochádzala zo Spiša. Mnohí hovorili po nemecky a aj v Amerike sa družili s Nemcami. Nasvedčuje tomu aj skutočnosť, že stanov svojho spolku vypracovali podľa stanov nemeckého podporného spolku. V tom istom roku však v Bridgeport v štáte Connecticut vznikol Spolok sv. Jána. Jeho zakladatelia sa neskôr častokrát preli so svojimi newyorskými krajanmi o prvenstvo. Iniciátorom založenia bridgeportského spolku bol Jozef Sedlár, majiteľ hostinca na ulici Willard, ktorého pre mimoriadnu silu prezývali „Big Joe“. Bridgeportský spolok bol tiež osnovaný podľa nemeckého príkladu, tentokrát podľa vzoru nemeckých Schützenvereinov. Slovákov na nich okrem organizačných predností upúťali uniformy a aj oni si dali krátko po založení spolku zhotoviť podobné. Sedlárova krčma bola obľúbeným miestom stretávania sa nielen Slovákov, ale aj Čechov, ktorí sa v tomto meste usádzali už skôr. Práve oni mnohým zo slovenských prisťahovalcov pomáhali nájsť i prvé zamestnanie. V Sedlárovej krčme sa poriadali krajské svadby Slovákov nielen z Bridgeportu, ale aj zo širokého okolia. Hostince, najmä ak ich majiteľmi boli krajanovia, boli obľúbenými miestami stretávania sa vystažovalcov ešte skôr ako si vybudovali svoje spolkové miestnosti, klubovne a čítárne. Sedlárova bridgeportská krčma je však doteraz jediná, ktorá sa pre impozantnosť svojho majiteľa spomína aj v súvislosti s dejinami prvých krajských spolkov. Pozri o tom: GES-SAY, I.: *Spolky pred organizáciami*. Národný kalendár na r. 1911. Pittsburgh 1910, s. 66—67.
- 71 PLICKA, K.: Slovenský spevník, s. 231, č. 278 (druhý text).
- 72 SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: c. d., str. 292—293.
- 73 PLICKA, K.: s. 231.
- 74 Tamtiež, s. 231.
- 75 SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: c. d., s. 292—293.
- 76 Roku 1963 spievala 75-ročná Hana Birčok, v obci Ruská Voľa. Zapísal M. MUŠINKA: c. d., s. 205.
- 77 Tamtiež, s. 206.
- 78 Pieseň z Hrochote — C. a. p., UVÚ SAV č. 20807. Pozri S. Burlasová, c. p., s. 58.
- 79 KÁLMANFI, B.: c. d., *Rozmarín zelený*, s. 44. Spievali roku 1973 Kubinyi Ferencné a Gyula Paula, 73-ročné.
- 80 ... A ket tam prideme
čo robit budeme?
Náš kraj je chudobní,
jako vižijeme?
SMETANA, M.: *Na Mijave na rinečku*. Zbierka ľudových piesní. Bratislava 1979, s. 126, č. 129.
- 81 Spievala A. Martáková v Chomutove 8. 12. 1974, zapísal M. Mušínska.
- 82 MUŠINKA, M.: c. d., s. 206—207.
- 83 SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: c. d., s. 296.
- 84 MUŠINKA, M.: c. d., s. 204—205.
- 85 BERKA, L.: Slovenský spevník. Album šarišských piesní I., s. 55, č. 86.
- 86 Spievala Mária Sochová (nar. 1913) v Hanušovciach nad Topľou. Roku 1979 zapísal Š. Socha. Archív Redakcie ľudovej hudby Čs. rozhlasu v Bratislave.
- 87 BINDAS, D. — KOSTELNÍK, O.: c. d., s. 27.
- 88 SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: c. d., s. 310.
- 89 MUŠINKA, M.: c. d., s. 164.
- 90 V Lakewood, Ohio, USA zapísal K. Plicka. Slovenský spevník, s. 346, č. 477.
- 91 SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: c. d., s. 295. Pozri aj Š. Socha — rukopisná zbierka v archíve RLH Čs. rozhlasu.
- 92 SEDLÁK, I.: *Zemplínske piesne I*. Archívny fond SNS pri SAV, s. 38. Roku 1954

- spievali v Cejkove M. Kočis, 53-ročný a M. Lepeň, 84-ročný.
- 93 Spieval roku 1979 Juraj Velebír, 87-ročný. V Hanušovciach nad Topľou zapísala Hana Tešínská, Archív RLH Čs. rozhlasu.
- 94 SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: c. d., s. 300. (V Cejkove zapísané od 70-ročnej Zuzany Pačutovej a 58-ročnej Anny Vargovej.)
- 95 Spievala Marta Lehetová, rod. Sochová, nar. 1954. Roku 1979 v Hanušovciach nad Topľou zapísal Š. Socha. Archív RLH Čs. rozhlasu v Bratislave.
- 96 SEDLÁK, I.: Zemplínske piesne I., s. 9. Archívny fond SNS. Spievala 58-ročná Anna Vargová.
- 97 C. a. p., UVÚ č. 30093.
- 98 PLICKA, K.: Slovenský spevník I., s. 80, č. 20.
- 99 SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: c. d., s. 305—306.
- 100 MUŠINKA, M.: c. d., s. 209.
- 101 SIRÁCKY, J.: c. d., s. 115.
- 102 SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: c. d., s. 308.
- 103 BARTÓK, B.: c. d., Slovenské ľudové piesne I., s. 594—595, č. 37 2 b.
- 104 SEDLÁK, I. — SOTÁK, L.: c. d., s. 301. Socha Š. (Hanušovce), Archív RLH Čs. rozhlasu 1979.
- 105 SEDLÁK, I.: Zemplínske piesne I. Archívny fond SNS.
- 106 MUŠINKA, M.: c. d., s. 208.
- 107 PLICKA, K.: Slovenský spevník I., s. 204, č. 232. Pieseň pochádza z mesta Trenton, Pa. USA.
- 108 Zapísala Hana Tešínská. Archív RLH Čs. rozhlasu v Bratislave 1979.
- 109 Hladovka, C. a. p., UVÚ č. 13769.
- 110 BARABAŠOVÁ, B.: Príspevok k problematike vzniku nového folklóru na Slovensku. Národop. Zbor. SAVU, XI, 1952, s. 338—339.

ОТРАЖЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСТВА В НАРОДНЫХ ПЕСНЯХ

Резюме

Под переселенчеством мы понимаем уход многочисленных групп определенного этноса из родного края и их поселение в среде с преобладанием иноэтнического населения, или же в среде с населением нескольких этнических принадлежностей. В качестве главных причин переселенчества мы считаем причины экономические, социальные, национальные и религиозные. В отличие от переселенчества, которое, как правило, является массовым явлением, термином «эмиграция» мы обозначаем уход немногочисленных групп, главным образом представителей высших слоев, и главной причиной здесь мы считаем причины политические.

Социальное переселенчество Словаков как исторически ограниченное явление продолжалось примерно 250 лет, с 18 века до конца второй мировой войны — до 1945 года. Как следствие его вне материнской территории возникло несколько более многочисленных островов Словаков, этнически сравнительно компактно живущих в рамках границ Австро-Венгерской монархии,

на так называемой Дольной земле (сегодня ее территория входит в состав государств Югославии, Венгрии, Румынии, отчасти Австрии). В качестве второго этапа переселенчества Словаков мы обозначаем уход многочисленных групп крестьян, рабочих и мелких ремесленников на заработки в США, позднее и в Канаду, в страны Южной Америки, в Австралию, а также в промышленно развитые страны Западной Европы.

Волна массового словацкого переселенчества, так же и переселенчества представителей остальных угнетенных народов в Австро-Венгрии и трудовых слоев и так называемых господствующих наций достигла вершины в последние годы 19 века и в первые два десятилетия 20 века — примерно вплоть до издания иммиграционных законов в США в 1921 и 1924 гг., которые ограничивали переселенчество неквалифицированных работников и временных, «сезонных» переселенцев.

Переселенчеству, жизни и культуре зарубежных Словаков и в прошлом уделяли

внимание историки, демографы, социологи, лингвисты, а также этнографы и фольклористы. Однако их интересы сосредотачивались прежде всего на познание и объяснение судеб Словаков, живущих на так называемой венгерской Нижней земле — области Бачка и Банат. Под этим понятием в словацкой науке сегодня подразумеваются все области, лежащие южнее этнической словацко-венгерской границы.

По сравнению с интересом к переселению Словаков на Нижнюю землю словацкая наука меньше внимания посвятила второму этапу переселенчества — переселению в Америку, жизни и культуре американских Словаков. Наиболее важных результатов снова добились историки и демографы. В последнее время, особенно в связи со столетней годовщиной с начала массового переселенчества Словаков в Америку, появляются и работы о формировании общественной, политической и культурной жизни американских Словаков. Возникают и работы об отражении этого явления, которое В. И. Ленин еще в 1913 г. назвал закономерным продуктом капитализма, в народной культуре.

Одним из сложившихся проявлений народной культуры, в котором весь анабазис почти столетия продолжающегося ухода в Америку отражается через призму опыта отдельного человека и всей общности, являются народные песни о переселенчестве (чаще называемые переселенческими песнями).

В тематико-жанровом составе словацкого фольклора песни о переселенчестве (аналогично фольклору Русин и Украинцев) составляют специфическую группу музыкально-поэтических сочинений, отражающих исторический факт конца 19 века и первых десятилетий 20 века. И хотя отдельные сочинения возникают еще и непосредственно в современности, отражая уже и знание качественных изменений в социальной и культурной жизни Словаков в период построения социализма, но периодом их возникновения, а также и периодом наиболее частого появления в песенном репертуаре мы считаем конец прошлого и три первых десятилетия двадцатого века.

Под обозначением «песни о переселенчестве» мы здесь подразумеваем прежде

всего «песни об Америке». К ним мы относим такие сочинения, которые реалистически, с большим зарядом эмоционального переживания говорят о причинах, которые вели к решению покинуть родной край, о жизни оставленных дома родственников, о жизни и тяжелой работе в Америке, о беззаботности, удали людей тяжелого труда в день зарплаты, о писании писем и о судьбах, описываемых в них, о возвращении, дороге по морю, приходе в родные края, о переменах, которые там произошли, о воспоминаниях и сравнении современности, о ее прогрессе. Однако это не те песни, которые поют только или исключительно американские Словаки. В упомянутые семь групп мы включили логически связанные, тематически объединенные друг с другом группы песен, записанных и преимущественно встречавшихся в Словакии, а также и среди югославских и венгерских Словаков, Русин и Украинцев, и среди переселенцев, словакизированных Украинцев, живущих сегодня в чешском пограничье. Массив из более чем 140 текстов дополнен лишь девятью песнями, которые в тридцатые годы записал в Америке Карол Плицка.

Анализ песен о переселенчестве является первой попыткой систематического сбора и классификации специфического песенного материала. Он основан преимущественно на разбросанных опубликованных до настоящего времени материалах. Одна из его целей — дать толчок к сбору для будущего всех доступных песен, распространенных не только в песенном репертуаре эмигрантов «американов», но и в песенном репертуаре целых областей, которых в прошлом коснулось переселенчество.

Первый анализ показывает, что песни о переселенчестве являются преимущественно лирическими сочинениями, лишь в некоторых группах нарушенными элементами эпики. Много общих признаков имеют они с военскими песнями и рекрутскими, с танцевальными песнями, главным образом с девичьими хороводными танцами — «каричками». По своему содержанию, социальной тематике, выраженной в них, они относятся к песням — предшественникам рабочих песен. В сфере творчества, отражающего в фольклоре конкретные истори-

ческие события и опыт — особенно в восточнословацких текстах и вариантах — они обнаруживают тесную близость с так называемым классическим фольклорным фондом. В песенном репертуаре младших слоев встречаются лишь некоторые сюжеты, что позволяет предполагать, что только часть из них естественным путем включится в фольклорный песенный фонд.

Дальнейшей задачей фольклористики будет сбор как можно более представитель-

ной совокупности песен о переселенчестве, анализ не только их текстовой, но и музыкальной характеристики. Аналогично обработке песен о переселенчестве, отражающих исторически замкнутый этап жизни народа на исходной родине, необходимо будет в будущем повышенное внимание уделять и песенному репертуару зарубежных Словаков, в котором, так же как и в Словакии, песни о переселенчестве образуют лишь одну составную часть.

DER REFLEX DER SOZIALBEDINGTEN AUSWANDERUNG IN DEN SLOWAKISCHEN VOLKSLIEDERN

Zusammenfassung

Unter der Auswanderung verstehen wir die Ausreise größerer Gruppen von Angehörigen eines bestimmten Ethnikums aus der Heimat und ihre Niederlassung in einer fremden Umgebung mit einer meist heteroethnischen Bevölkerung, gegebenenfalls mit einer polyethnischen Bevölkerung. Als Hauptursachen der Auswanderung betrachten wir wirtschaftliche, soziale, nationale und konfessionelle Gründe. Zum Unterschied von der Auswanderung, die in der Regel eine Massenerscheinung darstellt, bezeichnen wir die Ausreise zahlenmäßig kleinerer Gruppen von Angehörigen nicht volkstümlicher Schichten der Bevölkerung, deren Hauptursache politische Gründe sind, als Emigration.

Die sozialbedingte Auswanderung der Slowaken als historisch begrenzte Erscheinung dauerte ungefähr 250 Jahre, vom 18. Jahrhundert bis zum Ende des zweiten Weltkriegs. Als Folge dieser Auswanderung entstanden außerhalb des slowakischen Siedlungsgebietes, hauptsächlich innerhalb der Grenzen der ehemaligen Österreichisch-ungarischen Monarchie, im sog. Ungarischen Tiefland (Dolná zem), das heute zu Ungarn, Jugoslawien, Rumänien und teilweise auch zu Österreich gehört, mehrere ethnisch verhältnismäßig kompakte slowakische Sprachinseln. Als zweite Etappe der Auswanderung aus der Slowakei bezeichnen wir die Abreise zahlreicher Gruppen

von Bauern, Arbeitern und Handwerkern in die Vereinigten Staaten von Nordamerika, später auch nach Kanada, Südamerika, Australien sowie in die industriell höherentwickelten Länder Westeuropas.

Die Wellen der slowakischen Massenauswanderung sowie der Auswanderung von Angehörigen der übrigen unterdrückten Nationen in Österreich-Ungarn, aber auch von Angehörigen der arbeitenden Schichten der sog. herrschenden Völker, erreichte ihren Höhepunkt in den letzten Jahren des 19. und in den ersten zwei Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts. Sie dauerte ungefähr bis zum Erlaß der Immigrationsgesetze in den Jahren 1921 und 1924, mit denen die USA die Einwanderung zeitweiliger „Saisoneinwanderer“ unterbanden.

Die Auswanderung, das Leben und die Kultur der Auslandsslowaken, erregte schon früher die Aufmerksamkeit der Historiker, Demographen, Soziologen, Sprachforscher sowie der Ethnographen und Folkloristen. Ihr Interesse konzentrierte sich aber in erster Linie auf die Erforschung und Beschreibung der Schicksale der Slowaken im sog. Ungarischen Tiefland. Unter diesem Begriff versteht die slowakische Wissenschaft heute alle Gebiete, die südlich von der slowakisch-madjarischen ethnischen Grenze liegen.

Verglichen mit dem Interesse für die Auswanderung der Slowaken ins Ungari-

sche Tiefland, für das Leben und die Kultur der Slowaken in Ungarn, Jugoslawien und Rumänien, widmeten die slowakischen Wissenschaftlern der zweiten Etappe der Auswanderung aus der Slowakei, den Auswanderern nach Amerika, geringere Aufmerksamkeit. Beachtenswertere Erfolge in diesem Bereich der Forschung konnten nur die Historiker und Demographen verzeichnen. In der letzten Zeit, besonders im Zusammenhang damit, daß seit dem Beginn der Massenauswanderung der Slowaken nach Amerika hundert Jahre verflossen sind, entstehen wissenschaftliche Arbeiten auch über die Formung des gesellschaftlichen, politischen und kulturellen Lebens der Slowaken in Amerika. Es werden auch Studien über die Folgen der Auswanderung auf die Volkskunst verfaßt. W. I. Lenin bezeichnete die Auswanderung schon 1913 als ein gesetzmäßiges Produkt des Kapitalismus.

Eine der markantesten Äußerungen der Volkskultur, in denen sich die Anabasis der beinahe fünfzig Jahre dauernden Auswanderung der Slowaken nach Amerika im Prisma der Erfahrungen so des Einzelmenschen wie der gesamten Gemeinschaft widerspiegeln, sind die Volkslieder von der Auswanderung, die oft auch Auswandererlieder genannt werden.

Im thematisch-genremäßigen Komplex der slowakischen Folklore bilden die Lieder von der Auswanderung — ähnlich wie in der Folklore der Ruthenen und Ukrainer — eine spezifische Gruppe musikalisch-poetischer Kompositionen, die die historischen Tatsachen vom Ende des 19. und in den ersten Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts behandeln. Wenn manche dieser Lieder, in denen sich die qualitativen Veränderungen im sozialen und kulturellen Leben der Slowaken in der Epoche des Aufbaus des Sozialismus widerspiegeln, auch noch in der Gegenwart entstehen, so halten wir doch den Ausgang des vorigen und den Beginn des jetzigen Jahrhunderts für die Zeit der höchsten Frequenz der Auswandererlieder im Liederrepertoire des slowakischen Volkes.

Unter der Bezeichnung „Lieder von der Auswanderung“ oder „Auswandererlieder“ verstehen wir hier vor allem Lieder über

die Auswanderung nach Amerika. Zu ihnen rechnen wir solche Kompositionen, die realistisch und mit einem starken Gefühlsinhalt folgende Themen behandeln:

- die Ursachen, die den Auswanderer bewogen die Heimat zu verlassen,
- das Leben der verlassenen Verwandten zuhause,
- das Leben und die schwere Arbeit der Auswanderer in Amerika,
- die Sorglosigkeit und Ausgelassenheit der sonst schwer arbeitenden Auswanderer am Tag der Auszahlung,
- das Briefeschreiben und die in den Briefen besungenen Schicksale der Auswanderer,
- die Rückkehr, die Reise auf dem Meer, die Ankunft in der Heimat, die Veränderungen, die der Auswanderer in der Heimat vorfindet,
- die Erinnerungen an die Fremde, das Vergleichen der Gegenwart mit der Vergangenheit, der Fortschritt, der sich auch in der Heimat durchgesetzt hat.

Zu den Auswandererliedern gehören keinesfalls nur solche Lieder, die ausschließlich von den amerikanischen Slowaken gesungen wurden. In die obengenannten Themenbereiche reihten wir logisch miteinander verbundene und thematisch aneinander anknüpfende Lieder ein, die hauptsächlich in der Slowakei aufgezeichnet und auch hier gesungen wurden, aber auch Lieder, die unter den jugoslawischen und ungarischen Slowaken sowie unter den slowakisierten ukrainischen und rumänischen Umsiedlern im böhmischen Grenzgebiet bekannt sind. Diese Sammlung von 140 Liedtexten wurden nur durch neun Lieder ergänzt, die Karol Plicka in den dreißiger Jahren in Amerika aufzeichnete.

Unsere Analyse der Lieder von der Auswanderung ist ein erster Versuch dieses spezifische Liedermaterial zu sammeln und zu klassifizieren. Wir gingen von mehreren, in verschiedenen Arbeiten publizierten Quellen aus. Als eines der Ziele betrachten wir die Aufgabe, das Sammeln und Aufzeichnen aller noch erreichbaren Auswandererlieder anzuregen, die nicht nur im Liederrepertoire der „Amerikaner“, also der Rückkehrer aus Amerika, enthalten waren, sondern auch im Repertoire jener

Gebiete, die früher von der Massenauswanderung betroffen waren.

Die erste Untersuchung hat erwiesen, daß die Lieder von der Auswanderung vorwiegend lyrische Kompositionen sind; nur in einigen ist die lyrische Grundhaltung mit epischen Elementen vermischt. Die Auswandererlieder haben viele gemeinsame Merkmale mit den Soldaten- und Rekrutenliedern sowie mit den Tanzliedern, besonders mit den „karičky“ der Mädchen in der Ostslowakei. Wegen ihres Inhalts und wegen der sozialen Thematik, die in ihnen behandelt wird, zählen wir sie zu den Vorläufern der Arbeiterlieder. Unter den Kompositionen, die in der slowakischen Folklore historische Begebenheiten und Erfahrungen reflektieren, zeigen die Lieder von der Auswanderung — besonders ihre ostslowakischen Texte und Varianten — eine enge Verwandtschaft mit dem sog. klassischen Folklorefonds. Im Liederrepertoire der jüngeren Generation sind nur

einige Sujets der Auswandererlieder vertreten. Dies gestattet die Schlußfolgerung, daß nur ein Teil der Lieder von der Auswanderung auf natürlichem Wege in den Fonds der Folklorelieder eingedrungen ist.

Eine weitere Aufgabe der slowakischen Folkloristik erblicken wir darin, eine möglichst repräsentative Kollektion von Auswandererliedern zu sammeln und nicht nur ihre textliche Seite, sondern auch ihren musikalischen Charakter zu untersuchen. So wie bei der wissenschaftlichen Bearbeitung der Auswandererlieder in der Slowakei, in denen sich eine historisch abgeschlossene Etappe des Lebens unseres Volkes in seiner ursprünglichen Heimat abspiegelt, wird es in Zukunft erforderlich sein, auch dem Liederrepertoire der Auslands Slowaken erhöhte Aufmerksamkeit zu widmen, in dem die Lieder von der Auswanderung — ähnlich wie in der Slowakei — nur einen Teil darstellen.

Prvá slovenská škola v Amerike v Streator, III., z r. 1889

Slovenský národopis

Casopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 28, 1980, číslo 4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
PhDr. BOŽENA FILOVÁ, CSc.

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan
Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6.

Rozširuje Poštová novinová služba, objed-
návky vrátane do zahraničia a predplatné
prijíma PNS — Ústredná expedícia a do-
voz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19
Bratislava. Možno objednať aj na každej
pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1980

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 28, 1980, № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гаšпарикова

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 28, 1980, Nr. 4. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašpariková

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 28, 1980, No. 4

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences.

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašpariková

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19,
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 28, 1980, No. 4

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašpariková

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

